

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra sociologie, andragogiky a kulturní antropologie

ÚSTAVNÍ VÝCHOVA A CO DÁL?

Institutional upbringing and then what?

Bakalářská diplomová práce

Lucie Haltufová

Vedoucí bakalářské diplomové práce: Mgr. Pavel Veselský, Ph.D.

Olomouc 2015

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracovala samostatně a uvedla v ní veškerou literaturu a ostatní zdroje, které jsem použila.

V Olomouci, dne 31. března 2015

Obsah

Úvod	5
1 Výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy v České republice	6
1.1 Důvody, pro které jsou děti umísťovány do ústavní výchovy	7
1.2 Vymezení základních pojmů	8
1.2.1 Ústavní výchova	8
1.2.2 Ochranná výchova	11
1.2.3 Zařízení pro výkon ústavní výchovy, ZDVOP, Klokánek	14
1.2.4 Náhradní rodinné péče	15
1.2.5 Transformace systému péče o děti v roce 2012	16
2 Ukončení ústavní výchovy, ochranné výchovy a pobytu v ZDVOP zletilostí dítěte	18
2.1 Nastává okamžik zrušení ústavní výchovy	18
2.1.1 Co znamená být mladý dospělý	19
2.2 Problémy a potřeby dětí odcházejících z ústavní výchovy	20
2.2.1 Bydlení	21
2.2.2 Finance, zaměstnání, škola	22
2.2.3 Získání samostatnosti	23
2.3 Služby pro ohrožené děti poskytované nestátními organizacemi	24
2.4. Aktivity ústavních zařízení	27
3 Praktická část	29
3.1 Popis činností a personálního obsazení oddělení sociálně-právní ochrany dětí Magistrátu města Karviné	29
3.2 Podklady pro vypracování praktické části	31
3.2.1 Základní pojmy	31
3.2.2 Charakteristika výzkumného souboru, tabulky	33
3.3 Popis probíhající přípravy z pohledu SPOD	42

Závěr	46
Anotace	48
Literatura	49
Přílohy	51
Standart SPOD 14b.....	51
Letáček Hurá do života.....	52

Úvod

Téma bakalářské práce je inspirováno mou pracovní praxí. Od roku 2000 jsem zaměstnána jako sociální pracovník orgánu sociálně právní ochrany dětí. Původně tuto činnost – ochranu sociálně právní ochranu dětí (dále jen SPOD) – vykonávaly okresní úřady a obce. Od roku 2002 SPOD vykonávají obecní úřady obcí s rozšířenou působností a další úřady vyjmenované v zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí. Od začátku se ve své praxi setkávám s dětmi žijícími mimo biologickou rodinu, nejčastěji umístěnými do zařízení pro výkon ústavní výchovy. Názory na ústavní péči jsou nejednotné, mezi odborníky z řad psychologů, pedagogů, psychiatrů, lékařů i sociálních pracovníků jsou vedeny dlouhodobé spory o její kvalitu, vliv na dítě i na jeho pozdější život.

Ve své práci se chci zaměřit na dobu, kdy dítě či spíše již mladý dospělý ve věku osmnácti let nebo o pár měsíců později, opouští brány ústavního zařízení a vrhá se do běžného života. Nemůžu však vynechat popis důvodů, pro které se děti ocitají v náhradní péči, popis platné právní úpravy i popis postupů jednotlivých orgánů, o to zejména soudů a orgánů sociálně-právní ochrany dětí. Zaměřuji se na konkrétní kroky, které sociální pracovníci orgánu sociálně-právní ochrany dětí, ústavní zařízení, nestátní organizace a jiné osoby činí k tomu, aby dítě uspělo na své „dospělé cestě“. Také se chci zaměřit na to, zda ze strany sociálních pracovníků orgánu SPOD existuje nějaký obecný návod na řešení těchto situací, tak, aby mladým dospělým byly usnadněny první kroky v novém životě.

1 Výkon ústavní a ochranné výchovy v České republice

Ústavní výchova je v České republice jednou z forem náhradní rodinné péče. Dle Matouška v průběhu 20. století s rozšířením sociální politiky státu postupně vznikaly instituce, které za rodinu přebíraly to, co dětem a případně i dospělým rodina nedokázala poskytovat, např. dětské domovy, SOS dětské vesničky, sociální ústavy, domovy důchodců, denní centra pro hendikepované lidi (Matoušek 1997, s. 38).

Ústavní výchova již od svého zavedení v 50. letech 20. století se stala předmětem kritiky řady odborníků. „Výchova dítěte během prvních let života je jen stěží možná mimo rodinu. Všechny známé společnosti, které se pokoušely o nahrazení rodiny nějakou jinou výchovou institucí, po určité době uznaly nenahraditelnosti rodiny a od podobných pokusů ustoupily“ (Matoušek 2003, s. 183). Přesto v naší společnosti přibývá dětí vyrůstajících v neúplných rodinách a dětí, které vyrůstají s nevlastními rodiči, v péči prarodičů či jiných osob. Dle názoru Matouška se rovněž zvyšuje počet tzv. sociálních sirotků, tj. dětí, kteří mají biologické rodiče, ti však nejsou schopni nebo ochotni o dítě pečovat (Matoušek 2003, s. 183).

Podle údajů Ministerstva práce, školství a sociálních věcí ČR v ústavních zařízeních vyrůstá zhruba jedenáct tisíc chlapců a děvčat, což je 80 dětí na sto tisíc obyvatel. Z tohoto počtu je cca 8.200 dětí umístěných v zařízeních pro výkon ústavní výchovy, ochranné výchovy či v zařízeních pro děti vyžadujících okamžitou pomoc (MPSV ČR 2013). Česká republika se tak v Evropské unii řadí ke státům s nejrozšířenější ústavní výchovou.

Zařízení ústavní výchovy nemohou dítěti vynahradit rodinné zázemí, individuální péči o všestranný vývoj, citovou stabilitu. „Dítě nemůže získat základní pocit jistoty bez jistoty v blízkých lidech“ (Matoušek 2003, s. 183). Dlouhodobým pobytem v ústavním zařízení je dítě sociálně izolováno od své původní rodiny, může se u něj projevit syndrom ústavní závislosti, dítě je deprivováno. Pobyt v zařízení nedostatečně připravuje dítě pro samostatný život. Prioritou je, že dítě má vyrůstat v biologické rodině, pokud to není v rozporu s jeho zájmem. Všechny formy ústavní péče by měly být nejzazším alternativním a dočasným řešením pro ohrožené děti.

Do roku 1991 představovala ústavní péče prakticky jedinou možnou formu etopedické práce s dětmi, kterým byla nařízená ústavní nebo uložena ochranná výchova. Jako alternativa k ústavní péči byla zavedena náhradní

rodinná péče v podobě pěstounských a adoptivních rodin, a od roku 2012 tzv. profesionální pěstouni. S ohledem na nedostatek vhodných pěstounů a také na individuální zvláštnosti dětí často zůstává ústavní péče základem převýchovného procesu.

1.1 Důvody, pro které jsou děti umísťovány do ústavní výchovy

Dle Matouška je v posledních desetiletích v západním světě zřetelný odklon od intervenčních zásahů chránících dítě před neblahým působením jiného člena rodiny, omezují se také opatření, které ohroženého či ohrožujícího z rodiny vzdálí. Upřednostňují se opatření, které posilují schopnost rodiny problém řešit, a které chrání neporušenost rodinných vazeb, např. v podobě služeb, které jsou rodinám poskytovány přímo v domácím prostředí (Matoušek 2003, s. 196). V ČR se jedná především o služby sociálních pracovníků a psychologů.

Institucí, která v České republice se zabývá ochranou práv a zájmů dítěte je především orgán sociálně-právní ochrany dětí. Těmito orgány jsou dle § 3 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí krajské úřady, obecní úřady obcí s rozšířenou působností, obecní úřady a újezdní úřady, MPSV, Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí se sídlem v Brně a Úřad práce České republiky.

Dle Matouška hlavním pravidlem činnosti orgánů sociálně-právní ochrany dětí je princip preventivního působení na rodinu, na rodinné vztahy, a to pokud vyžadují intervenci ze strany veřejné moci (Matoušek 2003, s. 189-190). Důraz je kladen rovněž na ochranu dětí před sociálně patologickými jevy. Orgány státu posuzují, zda je dítě ohroženo chováním členů rodiny, např. je týráno či zanedbáváno nebo nemá přiměřenou výchovnou péči, zda by mohlo být ohroženo konfliktem rodičů během rozvodu či rozchodu nebo je ohroženo tím, že rodič neplní jiné povinnosti vyplývající se zákona, např. neplatí výživné. Prostřednictvím orgánů sociálně-právní ochrany dětí stát poskytuje poradenství rodičům, kteří mají výchovné nebo výukové problémy s dětmi. Ve spolupráci s navazujícími státními i nestátními organizacemi nabízejí podpůrné programy pro děti či mladistvé, kteří žijí v rodině, ale rodina nedokáže přiměřeně saturovat jejich potřeby.

Jedním z prvořadých zájmů dítěte je vyrůstat ve funkční rodině, což deklaruje i zákon o sociálně-právní ochraně dítěte. Zákon zdůrazňuje, že hlavním způsobem řešení situace ohroženého dítěte má být ozdravení rodinného prostředí. Dle Matouška v praxi našich státních orgánů vykonávajících SPOD, přetrvává zaměření na deficity – zjišťuje se, které zákonné povinnosti rodiče neplní, proč se nechtějí nebo nedovedou o děti starat (Matoušek 2003, s. 191). Převládajícím typem řešení situace ohroženého dítěte bývá návrh na ústavní výchovu.

V Listině základních práv a svobod, která je součástí ústavního pořádku České republiky, je uvedeno v čl. 32 odst. 4, že práva rodičů mohou být omezena a nezletilé děti mohou být od rodičů odloučeny proti jejich vůli jen rozhodnutím soudu na základě zákonů.

Dle Bittnera mezi nejčastěji se vyskytující důvody nařízení ústavní výchovy patří (Bittner 2005, s. 29-30):

- dítě je odloženo nebo opuštěno vlastními rodiči.
- rodiče dítěte zemřeli.
- dítě je psychicky, fyzicky či sexuálně zneužíváno nebo týráno.
- dítě je zanedbáváno.
- dítě má výchovné problémy a rodiče se o něj nedokáží starat.
- dítě trpí psychickým či tělesným postižením a rodiče mu nejsou schopni zajistit náležitou péči.
- rodiče neplní svou rodičovskou zodpovědnost pro fyzickou či duševní nemoc delšího trvání.
- nepříznivá sociální situace rodiny, zejména chudoba rodiny a nevyhovující bytové podmínky.

1.2 Vymezení základních pojmů

1.2.1 Ústavní výchova

Do roku 2012 úprava institutu ústavní výchovy nebyla koncentrována do jediného předpisu. Stěžejním předpisem byl zákon č. 94/1963 Sb., o rodině. Z procesního hlediska bylo rozhodování o nařízení ústavní výchovy upraveno zákonem č. 99/1963 Sb., občanským soudním řádem, v platném znění. Věcně příslušným soudem rozhodujícím o ústavní výchově v prvním stupni byl soud okresní. Místně příslušným soud, v jehož obvodu měl nezletilý bydliště, a to na základě dohody rodičů nebo rozhodnutí soudu,

popř. jiných rozhodujících skutečností. V řízení o ústavní výchově jednal a rozhodoval samosoudce. Do již zahájeného řízení ve věci nařízení či prodloužení ústavní výchovy mohlo vstoupit státní zastupitelství.

Podávání návrhu na nařízení ústavní výchovy

O ústavní výchově jako opatření na ochranu dítěte dle zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, a zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, rozhodoval soud na základě návrhu obce s rozšířenou působností, na základě návrhu rodičů či jiných osob nebo okresního státního zastupitelství nebo bez podání návrhu. Před podáním návrhu obecní úřad obce s rozšířenou působností projednal s rodiči důvody, pro které by mělo dojít k podání návrhu, poučil je o právech a povinnostech vyplývajících s rodičovské zodpovědnosti. Sociální pracovník orgánu sociálně-právní ochrany dětí informoval nezletilé dítě, pokud bylo schopno s ohledem na svůj věk a rozumovou vyspělost posoudit dosah a význam tohoto rozhodnutí a vyžádal si jeho názor. Pokud návrh podali rodiče nebo jiná osoba obecní úřad obce s rozšířenou působností se zabýval důvody, které vedly k podání návrhu, poskytnout či zprostředkovat odborné poradenství, zvážit možnost uložení jiných opatření a činit jiné kroky, např. svolat případovou konferenci, vyhodnotit situaci dítěte a postupovat dle individuálního plánu ochrany dítěte. Obdobně postupoval obecní úřad obce s rozšířenou působností i před podáním návrhu ze strany obce.

Pokud bylo nutno, aby poměry účastníků byly upraveny již před zahájením řízení, mohl soud dle ustanovení § 74 odst. 1 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu, nařídit předběžné opatření, a dítě ještě před samotným rozhodnutím ve věci umístit do vhodného zařízení či do péče jiné fyzické osoby. Ve vyjmenovaných případech, kdy dítě se ocitlo bez jakékoli péče, jeho život nebo příznivý vývoj byly vážně ohroženy nebo narušeny – mohl soud nařídit, aby bylo dítě předáno do ústavní péče nebo do péče jiné fyzické osoby. Návrh na toto opatření podával dle § 76a zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu, obecní úřad obce s rozšířenou působností. Soud o návrhu rozhodoval bezodkladně, nejpozději do 24 hodin od podání, výsledkem bylo vydání usnesení o předběžném opatření.

Soud mohl taktéž předběžným opatřením nařídit svěření dítěte do pěstounské péče na přechodnou dobu dle zákona o sociálně-právní

ochraně dětí. Předběžné opatření trvalo po dobu jednoho měsíce od jeho vykonatelnosti (s výjimkou předběžného opatření o svěření dítěte do pěstounské péče na přechodnou dobu). Dalším rozhodnutím mohl soud předběžné opatření opakovaně prodloužit o jeden měsíc tak, aby celková doba trvání předběžného opatření nepřesáhla šest měsíců. Poté bylo možné dobu trvání předběžného opatření výjimečně prodloužit tehdy, nebylo-li z vážných důvodů a objektivních příčin možné v této době skončit důkazní řízení ve věci samé.

Ústavní výchova je nařizována dětem mladším 18 let v případech, kdy je jejich výchova vážně ohrožena či narušena nebo pokud rodiče z jiných vážných důvodů (např. duševní porucha dítěte vyžadující zvláštní péči) nemohou dítěti zabezpečit výchovu. Ústavní výchova je vhodná jako přechodné řešení po odebrání dítěte z rodiny, než je pro něj nalezena jiná vhodná rodina, nebo než se dítě může vrátit zpět do původní rodiny. Soud by měl před jejím nařízením vždy zkoumat, zda výchovu dítěte nelze zabezpečit náhradní rodinnou péčí, která má přednost před výchovou ústavní. Dle názoru Plecíého rozhodnutí o umístění dítěte do ústavní výchovy je nejvýznamnějším zásahem do výkonu rodičovské zodpovědnosti, ale také do práv dítěte (Plecitý 2007, s. 78).

Postup po vydání rozsudku

Problematika postupu po vydání pravomocného rozhodnutí o nařízení ústavní výchovy a sledování jejího výkonu je upravena v zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Dle § 28 tohoto zákona po právní moci rozhodnutí soudu o nařízení ústavní výchovy dojednal obecní úřad obce s rozšířenou působností dobu a místo přijetí dítěte do příslušného zařízení pro výkon ústavní výchovy a vyzval rodiče nebo jiné fyzické osoby odpovědné za výchovu dítěte, aby dítě ve stanoveném termínu předali do určeného zařízení, nebo se souhlasem zákonných zástupců zabezpečí umístění sám. Pokud zákonní zástupci ve stanovené době umístění nezabezpečili, podával obecní úřad obce s rozšířenou působností soudu návrh na výkon rozhodnutí.

Sledování výkonu ústavní výchovy

Soud sledoval, zda výchovné opatření, o kterém rozhodl, bylo realizováno a zda je dodržováno, účinnost opatření hodnotil zpravidla v součinnosti s orgánem sociálně-právní ochrany dětí, případně dalšími osobami. Dle zákona § 46 č. 94/1963 Sb., o rodině, vzhledem k závažnosti tohoto výchovného opatření byl soud povinen nejméně jednou za šest měsíců přezkoumat, zda trvají důvody pro nařízení tohoto opatření nebo zda není možné zajistit dítěti náhradní rodinnou péči. Soud si za tím účelem vyžádal zprávy příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí, dle věku a rozumové vyspělosti dítěte si opatřil vyjádření dítěte a vyzval rodiče dítěte k vyjádření jejich stanoviska.

Ustanovení § 29 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, upravuje sledování výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy obecním úřadem obce s rozšířenou působností. Za obdobných podmínek jako zaměstnanci obcí s rozšířenou působností mohli zařízení, ve kterých je vykonávána ústavní výchova, navštívit také zaměstnanci kraje či ministerstva práce a sociálních věcí.

Ukončení ústavní výchovy

Ústavní výchova zaniká rozhodnutím soudu, pokud pominuly důvody pro její nařízení nebo pokud dítě dosáhlo zletilosti. Na základě vážných důvodů může být soudním rozhodnutím prodloužena až o jeden rok do 19 let věku dítěte.

1.2.2 Ochranná výchova

Ochranná výchova je druhem ochranného opatření, které má zajistit prevenci, izolaci a resocializaci dítěte, které se dopustilo společensky nebezpečného činu. Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže, rozlišuje řízení ve věcech mladistvých a řízení ve věcech dětí mladších patnácti let.

Dle § 4 zákona č. 218/2003 Sb., soudnictví ve věcech mladistvých a ve věcech posuzování činů jinak trestných spáchaných dětmi mladšími patnácti let vykonávají soudy pro mládež, tj. zvláštní senát nebo v zákonem stanovených případech předseda takového senátu nebo samosoudce příslušného okresního, krajského, vrchního a Nejvyššího soudu.

Ukládání ochranné výchovy mladistvému

Dle Jelínka a Melicharové je účelem zákona a „účelem opatření ukládaných mladistvým je zejména výchova a náprava narušených jedinců, jejich sociální integrace a reintegrace“ (Jelínek a Melicharová 2004, s. 26).

Opatření, které lze uložit mladistvému jsou rozdělena do tří skupin: výchovná, ochranná a trestní opatření. Mezi ochranná opatření patří ochranné léčení, zabezpečovací detence, zabránění věci nebo jiné majetkové hodnoty a ochranná výchova.

Zákon č. 218/2003 Sb., v ustanovení § 22 uvádí tři základní podmínky pro uložení ochranné výchovy:

- a) o výchovu mladistvého není náležitě postaráno a nedostatek řádné výchovy nelze odstranit v jeho vlastní rodině nebo v rodině, v níž žije,
 - b) dosavadní výchova mladistvého byla zanedbána, nebo
 - c) prostředí, v němž mladistvý žije, neposkytuje záruku jeho náležité výchovy,
- a nepostačuje uložení výchovných opatření.

U mladistvých soud pro mládež ukládá ochrannou výchovu samostatně, pokud upustil od uložení trestního opatření nebo vedle trestního opatření.

Ochranná výchova trvá, dokud to vyžaduje její účel, a to nejdéle do dovršení 18 roku věku mladistvého, pokud to vyžaduje zájem mladistvého, může soud ochrannou výchovu prodloužit do dovršení 19 let.

Ukládání ochranné výchovy dětem mladším patnácti let

Základním smyslem projednávání těchto činů v systému soudnictví je adekvátní reakce na páchání protiprávního jednání a předcházení opakování. Primární je zde výchovné působení na tyto děti, jejich ochrana před škodlivými vlivy a obnovení sociálního zázemí. Účastníkem řízení jsou rodiče a s ohledem na nedostatek procesní způsobilosti musí být nezletilé dítě v řízení vždy zastoupeno opatrovníkem v podobě advokáta.

Soud pro mládež ukládá dítěti mladšímu 15 let opatření dle § 93 zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže. Nejprísnějším opatřením je uložení ochranné výchovy. Uložení ochranné výchovy znamená odnětí dítěte z výchovy rodičů a jeho zařazení do výchovného

kolektivu s přísnějším režimem. Ochrannou výchovu lze uložit v případě, když jiné, méně intenzivní prostředky výchovy již nemají naději na úspěch.

Výkon ochranné výchovy

Ochranná výchova se vykonává ve výchovných zařízeních. Vyžaduje-li to zdravotní stav mladistvého, přednost před výkonem ochranné výchovy má umístění mladistvého do zdravotnického zařízení. Výkon ochranné výchovy nařizuje předseda senátu diagnostickému ústavu podle zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních. Novelou zákona č. 383/2005 Sb., došlo k výraznému odlišení režimů ústavní a ochranné výchovy tak, že byl zpřísněn režim pobytu osob s uloženou ochrannou výchovou, např. používání speciálních stavebně technických prostředků a využívání audiovizuálních systémů pro zamezení útěku a kontrole bezpečnosti dětí, zaměstnanců a svěřeného majetku.

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže umožňuje dle § 23 vzájemnou přeměnu ústavní a ochranné výchovy. Pro sledování výkonu ochranné výchovy platí pro orgán sociálně-právní ochrany dětí obdobná právní úprava jako u sledování výkonu ústavní výchovy.

Zařízení pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy

Systém zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy je upraven zákonem č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních.

Ministerstvo zdravotnictví ČR zajišťovalo ústavní péči dětem od narození do jednoho roku života v kojeneckém ústavu a dětem od jednoho do tří let v dětském domově. Od roku 2012 se často jedná o nestátní zdravotnická zařízení, jejichž zřizovatelem je obec. Zařízení poskytují komplexní zdravotní, výchovnou a sociální péči dětem ve věku od 0 do 3 let, případně do 5 let. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR spravuje diagnostické ústavy, dětské domovy, dětské domovy se školou a výchovné ústavy pro mládež. Děti od tří do 18 let jsou umisťovány ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a pro preventivně výchovnou péči. Těmito zařízení jsou dle zákona č. 109/2002

Sb.,: diagnostický ústav, dětský domov, dětský domov se školou a výchovný ústav. Účelem zařízení je zajistit dítěti, tj. nezletilé osobě do 18 let, nebo zletilé osobě do 19 let náhradní výchovnou péči.

Základní organizační jednotkou pro práci s dětmi v zařízení je výchovná skupina nebo výchovná jednotka. Zvláštní pozornost je věnována umísťování dětí se zdravotním postižením, nezletilých těhotných dívek, nezletilých matek a jejich dětí a dětí vyžadujících výchovně léčebný režim. Děti se zdravotním postižením se umísťují zejména do dětských domovů, a to s přihlédnutím k druhu a stupni jejich postižení a ke vzdálenosti dětského domova od sídla právnické osoby vykonávající činnost školy, kam je dítě přijato.

Ústavní výchova může být dle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, vykonávána také v zařízeních sociální péče – jedná se o pomoc a podporu věnovanou dětem a mládeži s tělesným či jiným postižením, u nichž postižení neumožňuje běžný způsob výchovy, vzdělávání a přípravy na povolání a život v přirozené komunitě.

Dozor státního zastupitelství nad dodržováním právních předpisů při výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy je upraven v § 39 zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních. Podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních jsou upraveny vyhláškou MŠMT č. 438/2006 Sb.

1.2.3 Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc

Péče o děti v zařízeních pro děti vyžadující okamžitou pomoc (dále ZDVOP) je upravena v § 42 zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Zřizovatelem ZDVOP jsou krajské úřady, obecní úřady, jsou právnickou osobou nebo mají pověření k výkonu SPOD. Dle Ročního výkazu MPSV ČR z roku 2013 v České republice funguje 74 zařízení tohoto typu, počet umístěných dětí je cca 1270. Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc poskytují ochranu a pomoc dětem v odůvodněných případech ve smyslu § 42 zákona 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Ochrana a pomoc dítěti spočívá v uspokojování jeho základních životních potřeb, ubytování, zajištění zdravotních služeb a v psychologické a jiné obdobné nutné péči. Dítě je umístěno v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc:

- a) na základě rozhodnutí soudu,
- b) na základě žádosti obecního úřadu obce s rozšířenou působností,
- c) na základě žádosti zákonného zástupce dítěte, nebo
- d) požádá-li o to dítě.

Zařízeními pro děti vyžadující okamžitou pomoc s pověřením MPSV ČR je rovněž síť zařízení Klokánek - projekt Fondu ohrožených dětí. Poskytují dětem přechodnou rodinnou péči po dobu, dokud se nemohou vrátit zpět do své biologické rodiny, nebo dokud pro ně není nalezena trvalá náhradní rodinná péče (osvojení, pěstounská péče, svěření do výchovy třetí osoby). Přijímají děti na základě žádosti rodičů, soudního rozhodnutí, žádosti orgánu sociálně-právní ochrany dětí i na základě žádosti samotného dítěte. Většina přijatých dětí má stejnou anamnézu jako děti přijímané do ústavní výchovy. Klokánky mají nepřetržitý provoz, mohou přijmout i novorozence, jejichž matky tají těhotenství a porodí mimo zdravotnické zařízení. Klokánky přijímají děti bez ohledu na věk, proto není nutno rozdělovat sourozenecké skupiny. O skupinku dvou až čtyř dětí pečuje manželský pár nebo „tety“, kdy dvě tety se střídají v týdenních intervalech. Pečující osoby zabezpečují běžnou každodenní péči o děti, vč. doprovodu do mateřské školy, školy, k lékaři, vaření, nakupování, péči o domácnost. Dle statistických údajů FOD průměrná doba pobytu dětí v Klokánku je šest měsíců, kolem 70 % dětí se vrací do původní rodiny, 20 % odchází do náhradní rodinné péče, 1 % v zařízení dosahuje zletilosti, cca 9 % přechází do ústavní péče, psychiatrické péče či do jiného zařízení. Fond ohrožených dětí v roce 2013 provozoval 13 zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc pod názvem Klokánek s celkovou kapacitou 210 míst.

1.2.4 Náhradní rodinná péče

V situacích, kdy děti nemohou z nejrůznějších důvodů vyrůstat ve vlastní rodině, hledá orgán sociálně právní ochrany dětí optimální formu náhradní výchovy. Systém náhradní rodinné péče doznal podstatnějších změn v roce 2013.

Formami náhradní rodinné péče upravené zákonem č. 94/1963 Sb., o rodině a zákonem 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí bylo:

- svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodičů,
- pěstounská péče, vč. pěstounské péče na přechodnou dobu,

- poručenství, pokud poručník o dítě osobně pečuje,
- osvojení zrušitelné a nezrušitelné

1.2.5 Transformace systému péče o ohrožené děti

Oblast ochrany práv dětí prodělala v roce 2012 řadu legislativních změn. Významným počinem bylo vydání nového občanského zákoníku obsahujícího mj. rekodifikaci rodinného práva. Občanský zákoník zdůraznil význam osobnostních práv a zásadu zvláštní zákonné ochrany rodiny a rodičovství, včetně práva každého dítěte vyrůstat v rodinném prostředí. Podstatnými změnami prošel rovněž zákon o sociálně-právní ochraně dětí a zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních. Cílem těchto změn bylo posílení prevence, systematické práce s rodinami, pomoc rodinám a vyšší podpora náhradní rodinné péče. Vedle legislativních změn se v roce 2012 uskutečnila i celá řada dalších aktivit přispívajících k dosažení nepsaného cíle strategie: vnést do činnosti osob, které pracují s dětmi a pro děti a do celé společnosti „smysl“ Úmluvy o právech dítěte. Dle MPSV ČR ochrana práv dětí však i nadále naráží na velkou rezortní roztržičnost systému, ne zcela vyjasněnou dělbu kompetencí a s tím spojené složité řídicí a finanční procesy (MPSV ČR, Transformace a sjednocení systému péče o ohrožené děti, 2012).

Shrnutí kapitoly

Umístění dítěte v ústavní výchově je z pohledu Úmluvy o právech dítěte a dalších navazujících zákonů výjimečným opatřením při řešení situace v životě dítěte, kdy jeho výchovu nejsou schopni zabezpečit rodiče či jiní zákonní zástupci, umístění do ochranné výchovy je výjimečným opatřením z pohledu zákona o soudnictví mládeže. Umístění do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc by mělo být krátkodobým řešením, pokud dítě nelze umístit do náhradní rodinné péče. Náhradní rodinná péče je první volbou při odnětí dítěte z rodiny, není však vhodná či účinná v případech, kdy nezletilé dítě má závažné výchovné problémy. O dlouhodobém umístění dítěte mimo biologickou rodinu vždy rozhoduje soud.

Mezi existujícími zařízeními po výkon ústavní a ochranné výchovy jsou rozdíly, které jsou dané specializací zařízení, zaměřením na věkovou kategorii dítěte, na pohlaví dítěte apod. Ústavní výchova, ochranná výchova i ZDVOP mají společné to, že dítě z nich odchází nejpozději dovršením 18 let, resp. 19 let věku.

2 Ukončení ústavní výchovy

2.1 Nastává okamžik ukončení ústavní výchovy

Ústavní výchova u dítěte, pobyt v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc či v jiném ústavním zařízení může být ukončena kdykoliv před dosažením zletilosti dítěte. Podmínkou zrušení ústavní výchovy je pravoplatné rozhodnutí soudu, kdy soud svěřuje nezletilé dítě do výchovy rodičů nebo jednoho z rodičů, do péče jiné osoby či do náhradní rodinné péče. Dle zákona o rodině platného do roku 2012 délka ústavní výchovy nebyla nijak časově omezena.

Děti pobývají v ústavním zařízení do dovršení zletilosti, tj. do dosažení 18 let věku. Z důležitých důvodů může soud prodloužit ústavní výchovu až na jeden rok po dosažení zletilosti.

Ústavní výchova patří mezi velmi diskutovaná témata, zejména co se týče jejího negativního dopadu na vývoj dětí a mladistvých. Matějček, Bubleová a Kovařík uvádí, že děti dlouhodobě vychovávané v ústavních zařízeních vykazují v pozdějším věku poměrně nejvíce odchylek od běžné normy, pokud jde o vývoj osobnosti a společenské uplatnění (Matějček, Bubleová, Kovařík, 1997). Ve svých rozsáhlých výzkumech se zabývali sférou tělesného i duševního zdraví, intimním životem, počtem potomků, vzděláním, pácháním trestnou činností. Také dodávají, že i při celkově nepříznivých charakteristikách dětí z domovů je možné zachytit jedince, kteří mají dobré společenské uplatnění. Matějček uvažuje nad vysokou kriminalitou mužů z DD. Usuzuje na spojitost s nedostatkem otcovské autority a mužského vzoru (Matějček 1996). Dle Kovaříka kritickým obdobím pro nastoupení delikventní kariéry je zřejmě odchod z relativně chráněného ústavního prostředí do prostředí nechráněného (Kovařík a kol. 2001). Páchání trestné činnosti, a to nezletilými i mladistvými, je zároveň častým důvodem pro odebrání dítěte z rodiny a umístění v ústavním zařízení. Kladu si proto stejnou otázku jako Purková, zda lze nějakým způsobem oddělit vliv vyrůstání v nefunkční rodině a vliv ústavního zařízení, když děti umístěné v zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy pocházejí z problematických rodin (Purková 2009).

2.1.1 Co znamená být mladý dospělý

Z pohledu vývojové psychologie se děti ve věkovém období, ve kterém zároveň odcházejí z ústavních zařízení, nachází v období adolescence, vývojového období mezi pubertou a dospělostí. V adolescenci dochází k mnoha změnám v osobnosti jedince. Příhoda tuto etapu člení do dvou částí, z nichž první, přibližně mezi 15. a 20. rokem je psychicky a fyzicky dozrívající pubertou, kdy se dotváří vše, co už se u dospívajícího jedince projevilo (Příhoda in Zacharová, s. 49). Dle Vágnerové je začátek tohoto období charakteristický pohlavní zralostí a ukončením základní školy, konec období je charakteristický dovršením profesní přípravy a nástupem do zaměstnání (s výjimkou vysokoškoláků). Hranicí je zde ekonomická samostatnost, když v našich sociokulturních podmínkách je ekonomická nezávislost považována za jeden z důkazů dospělosti a předpokladem k přiznání větších práv (Vágnerová 1999, s. 195). Rovněž z pohledu současného práva je člověk dospělý v 18 letech, a je tudíž od tohoto věku plně zodpovědný za své jednání.

Adolescence se nevyhýbá ani dětem v ústavních zařízeních, je jakési přechodné období, které člověku slouží k urovnání vlastních hodnot, postojů a cílů. Dospělý jedinec v optimálním případě ví, kým je – tedy zná své vlastnosti, své silné a slabé stránky, je si vědom limitů svých možností. Adolescent by měl nabýt pocit, že zvládne určité věci již sám a bez pomoci. Typická je zvýšená sebereflexe.

Dle Vágnerové neúspěšné hledání sebe sama se může projevit tzv. adolescentním moratorium, kdy člověk experimentuje s různými rolami - např. jde studovat, pak ze školy odejde a nastoupí do práce, pak ho zase začne zajímat studium nebo chce založit rodinu (Vágnerová 1999, s. 196).

Důležitou úlohu v období adolescence sehrávají vrstevníci dospívajícího. Ten v době, kdy se uvolňuje z vazeb na rodinu, ale současně ještě není schopen fungovat zcela samostatně, potřebuje oporu od lidí, kteří jsou na tom podobně. Proces osamostatňování zasahuje i vrstevnickou adolescentní skupinu, od které se zralý jedinec postupně odpoutává. Dle Ptáčka se do popředí rovněž dostávají partnerské vztahy. Zralost jedince se projeví i ve schopnosti navázání a udržení dlouhodobého intimního vztahu (Ptáček 2013, s. 49). Někteří lidé v době adolescence uzavírají manželství, které je rovněž symbolem samostatnosti a dospělosti. Faktem ovšem

zůstává, že na manželství ani na rodičovství nebývá člověk tohoto věku dostatečně zralý. Předčasné uzavření manželství může být (kromě případů těhotenství partnerky) pokusem o osvobození se od rodiny, což je však pouze únik do jiné formy závislosti, dále projev snahy o recesi nebo výsledek okamžitého, zkratkovitého rozhodnutí.

Významnou změnou v životě člověka je nástup do zaměstnání. První zaměstnání přináší určité výhody, ale současně i mnohé vyžaduje – člověk se musí přizpůsobit prostředí, do něhož přijde, akceptovat autoritu nadřízených i spolupracovníků. Adolescenti si začínají uvědomovat, že aktuální rozhodnutí mohou ovlivnit jejich další život. Mladí lidé po dosažení 18. roku začínají pracovat se a učit hospodařit s vlastními prostředky.

Adolescence je citlivé období pro vznik tzv. rizikového chování. Nejčastější oblasti rizikového chování jsou agrese, násilí, šikana, drogy. Dle názoru Ptáčka sociální práce v období adolescence, začíná být především o práci se samotným adolescentem než samotnou rodinou. Ta sice hraje stále podstatnou roli – zvláště do 18. roku života adolescenta – ale především v oblasti podpory nového osamostatňujícího se života mladého dospělého než přímé výchovy (Ptáček 2013, s. 50)

Adolescenti i přes významně narůstající potřebu samostatnosti nejsou obvykle schopni zajistit si základní potřeby sami – ani to není minimálně do 18. let sociálně žádoucí.

V období mezi 18.–19. rokem života může být otázka ústavní výchovy i náhradní péče stále aktuální. Adolescent je i před dosažením 18. roku života jednoznačným partnerem, je zapotřebí respektovat jeho názor. Emočně neutrální prostředí může být v tomto období preferovanou formou výchovy.

2.2. Problémy a potřeby dětí odcházejících z ústavní výchovy

Dle Šafratové a Projektu vstup do života každým rokem opouští dětský domov více než 700 mladých lidí. Jejich orientace ve společnosti a na trhu práce je pro ně komplikovaná. Příčinou problémů jsou nereálné představy dětí o „životě za branami dětského domova“, nedostatek základních psychosociálních dovedností, ale také nízké dosažené vzdělání dětí v dětských domovech (Šafratová 2008, s. 8).

Výzkumy i praxe potvrzují, že ti, kteří prožili velkou část dětství v ústavu, často nejsou schopni integrovat se do společnosti, nezvládají plnění své vlastní rodičovské role, jejich děti často končí v ústavní výchově, jsou zanedbávané, často se stávají klienty orgánů sociálně-právní ochrany dětí. Dle Kovaříka odchovanci ústavů mají potíže s navazováním trvalých a kvalitních mezilidských vztahů. Rozsáhlá je problematika vzdělání – většina dětí dosahuje pouze vyučení. Často je však jejich potenciál daleko vyšší. Mnohé z dětí se po odchodu z dětského domova živí nezákonnou činností. Ústavní výchova produkuje specifickou formu deprivace, jež má za následek demotivaci, absenci životních cílů (Kovařík in Matoušek, 2003). Dětem chybí vzdělání¹, závažnou otázkou je zajištění bydlení a zaměstnání.

2.2.1 Bydlení

Prioritní potřebou pro dítě odcházející z ústavní výchovy je získání bydlení. Možnosti je zde několik – mladí lidé se mohou vrátit ke svým rodičům nebo jednomu z rodičů nebo ke svým blízkým příbuzným, prarodičům či sourozencům. Většinou tuto možnost využívají v případě, že během pobytu v ústavní výchově udržují s rodinou kontakty, tráví zde dovolenky. Velkou roli odehrávají i sociální vazby – mladí lidé mají potřebu se vracet do původních mnohdy nefunkčních rodin.

V řadě dětských domovů existuje možnost návazného bydlení, kdy domovy mají pro tyto mladé lidi připravené tzv. startovací byty. Mladí lidé tak mají možnost pod dohledem získat první zkušenosti ke zvládnutí samostatného bydlení. Dobrou praxí některých dětských domovů či ZDVOP Klokánek je spolupráce s obcí v místě svého působení a získání bydlení pro odcházející děti v obecních bytech.

Další možností je bydlení v Domech na půl cesty. Dle Sdružení azylových domů v ČR je těchto zařízení v ČR víc než 50, působí na celém území České republiky. Dle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, Domy na půl cesty poskytují pobytové služby zpravidla pro osoby do 26 let

¹ Dle Šafratové Informace o dětech, které odešly z domova, shromažďuje většina domovů. Podle statistik cca 35% dětí odchází z domova s neukončenou školou, 13% má ukončené vzdělání i s maturitou. Nejvíce z nich je vyučených. Počet vysokoškoláků mezi těmito mladými lidmi nepřesahuje 1%. Z odcházejících nemá vůbec jasno o své budoucnosti 16% dětí.

věku, které po dosažení zletilosti opouští školská zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy nebo pro osoby z jiných zařízení pro péči o děti a mládež. Služba obsahuje poskytnutí ubytování, zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, terapeutické činnosti a pomoc při prosazování práv, oprávněných zájmů a obstarávání osobních záležitostí. Služba je poskytována za úplatu.

Mladí lidé, kteří mají dostatek finančních prostředků, si mohou pronajmout byt či bydlet společně s kamarády v pronajatém bytě. Těchto možností bydlení je poměrně dostatek, jedná se o bydlení v družstevních bytech či v bytech v osobním vlastnictví zprostředkované nejčastěji realitní kanceláří. Také mohou bydlet na ubytovně, když v současné době se v ČR nachází velký počet ubytoven různého typu a na různé úrovni, jejichž zřizovateli jsou fyzické i právnické osoby. Nevýhodou tohoto typu bydlení se může stát sociální složení obyvatel těchto zařízení.

Dle dosavadní právní úpravy týkající se bydlení nejsou v ČR upraveny podmínky pro řešení bytové situace dětí odcházejících z ÚV, tyto situace nezohledňují často ani obce. Od mladého člověka se očekává, že bude mít dostatečnou finanční rezervu na zaplacení kaucí, na pořízení vybavení. Ve skutečnosti ústavní zařízení, a to zejména dětské domovy, přispívají na první měsíce nájmu, přispívají na pořízení nábytku či vybavení.

Placení nákladů na bydlení je možné i prostřednictvím systému dávek státní sociální podpory (doplatek na bydlení) a dávek hmotné nouze (příspěvek na bydlení) poskytovaných prostřednictvím kontaktních míst jednotlivých krajských poboček Úřadu práce ČR.

Mladým lidem často chybí potřebné zkušenosti a návyky k zvládnutí samostatného bydlení, jeví se jako vhodné, aby i nadále byli pod určitým dohledem nebo se mohli se svými problémy včas obracet na konkrétní instituci.

2.2.2 Finance, zaměstnání a škola

Další důležitou oblastí je finanční zajištění. Finanční prostředky a pravidelný příjem lze získat nástupem do zaměstnání. V době krátce po 18 roce života mnoho mladých lidí nemá ukončené středoškolské vzdělání, nemá výuční list, resp. chybí jim jakékoliv pracovní návyky. Po odchodu

z DD mnohdy chybí motivace k dokončení vzdělání nebo k získání dalšího vzdělání či rekvalifikace. Významnou roli zde může sehrát podpora např. zaměstnanců Domů na půl cesty, kteří své klienty podporují ve studiu, v pracovních aktivitách a ve vhodném využití volného času.

Nástup do prvního zaměstnání je důležitým milníkem v životě mladého člověka, stejně tak důležité je si toto zaměstnání udržet. Problémem bývá i nízká či chybějící kvalifikace dětí odcházejících z DD či z výchovných ústavů, nedostatečné schopnosti v písemném vyjadřování (sepsání životopisu, motivačního dopisu), v komunikaci s potencionálním zaměstnavatelem, neschopnost uspět při pracovním pohovoru. Pozitivním momentem zde může být skutečnost, že mladý člověk nastupuje do zaměstnání, kde není hodnocen podle toho, jak se učil ve škole, ale podle toho, co je nyní. Má tak možnost začít na nové startovací čáře. Ve skutečnosti mladí lidé s nízkou kvalifikací a bez praxe často nastupují do hůře placených zaměstnání, mívají práci na zkrácený úvazek, zaměstnání může být zdrojem problémů a zklamání, často nesplňuje očekávání. Pokud mladí lidé nemají dostatečnou motivaci a podporu, ze zaměstnání často odchází a evidují se mezi uchazeče o zaměstnání na úřadech práce. Demotivačním prvkem je i existující systém poskytovaných sociálních dávek a jejich výše.

Řada mladých žen tuto životní situaci řeší i soužitím se zaměstnaným partnerem či těhotenstvím. Dle Matějčka psychické charakteristiky období adolescence jsou těžko slučitelné s nároky rodičovství. Mladiství rodiče mají zpravidla horší společenské a ekonomické postavení (Matějček 2013, s. 17).

2.2.3 Získání samostatnosti

Problém týkající se začlenění do běžného života nemají jen děti z dětských domovů. Málokdo je v dnešní době v osmnácti letech připraven na život. Vyrůstají generace dětí z ubytoven, z vyloučených lokalit, kde rodiče nepracují, chybí běžné návyky, život v dluhové pasti, v systému sociálních dávek v závislostech... Děti z dětských domovů materiálně během svého pobytu nestrádají, mnohdy tomu může být naopak – jejich zaopatření je nadstandardní. Dětský domov je chráněným prostředím. Dětem chybí praktické zkušenosti s hospodařením s penězi, předcházení dluhům, vedením domácnosti, přípravou jídla a vařením, vyřizováním běžných

záležitostí. Ve všech těchto záležitostech je vhodná předchozí průběžná pomoc pracovníků výchovných zařízení, založena na vyhodnocení konkrétních schopností a možností dítěte, na individuálním přístupu k dítěti a směřována k získávání praktických zkušeností nebo procvičování situací, se kterými se mohou v blízké budoucnosti setkat. Mladý člověk musí znát svá práva a povinnosti, a také si být vědom svých schopností, možností a dovedností.

Cílem celého procesu přípravy je začlenění mladých dospělých do běžné společnosti – jejich pracovní integrace, získání samotného bydlení, využívání běžných dostupných zdrojů, budování vztahů, podpora nezbytných kompetencí. Je otázkou, co má obsahovat příprava, aby byla efektivní a zda je možné v těchto „umělých podmínkách“ tohoto dosáhnout. Stěžejním prvkem je motivace samotného dítěte nebo mladého dospělého, bez jeho zájmu a spolupráce, bez jeho ochoty není možná jakákoliv změna či posun.

Na přípravě dítěte na dospělý život se mohou podílet zaměstnanci výchovných zařízení, sociální pracovníci orgánů SPOD i sociální pracovníci na obcích, neziskové organizace. Nejdůležitější je však ochota a zájem především ze strany samotného dítěte a jeho rodiny.

2.3 Služby pro ohrožené děti poskytované nestátními organizacemi

Po roce 1990 v České republice vzniká významná síť nestátních neziskových organizací a občanských sdružení, které se snaží pomáhat dětem a mládeži, které vyrůstají v ústavní péči, v současné době je jich více než 350. Tyto organizace hledají alternativní řešení pro děti z ústavní péče, podporují náhradní rodinnou péči, upozorňují veřejnost na nelehkou situaci dětí žijících v ústavní péči. Organizace nemají rozhodovací pravomoc, ale poskytují ohroženým rodinám a dětem řadu služeb.

Zde uvádím některé příklady, odkazy na tyto organizace lze najít na webových stránkách jednotlivých dětských domovů či výchovných ústavů. Projekty jsou zaměřeny především na získání praktických či pracovních dovedností, na zvýšení vzdělaností dětí, na trávení volného času, na zlepšení obecných psychosociálních dovedností.

Mezi nejčastěji zmiňované organizace patří občanské sdružení Člověk hledá člověka a společnost Amalthea.

Občanské sdružení Člověk hledá člověka (ČHC) vzniklo v roce 1998 v rámci Nadace Terezy Maxové. Je zaměřené na pomoc rodinám a dětem. Prioritou pro sdružení jsou děti žijící v dětských domovech a podpora dětí zdravotně či sociálně znevýhodněných, které dočasně i dlouhodobě žijí v ústavech. Tato organizace je rovněž zaměřená na podporu biologických i náhradních rodin, které mají problémy s výchovou dětí. Mezi nejznámější projekty patří projekt Pod křídly, Najdi svůj směr a Vstup do života.

Projekt Pod křídly – běží od roku 2005, cílovou skupinou jsou děti vyrůstající v dětských domovech. Je zaměřen na zlepšení komunikačních schopností, učení samostatností i týmové spolupráci, zvýšení schopnosti samostudia a osobní motivace k nalezení vlastního směru a uplatnění prostřednictvím výuky anglického jazyka.

Pro studenty oborů gastronomie, služby a hotelnictví je zaměřena spolupráce se společností Marriott International. Projekt vznikl v roce 2008, je zaměřen na zdokonalení jazykových schopností a praktických dovedností.

Komplexní projekt Vstup do života byl zaměřen na zvýšení vzdělanosti a přístupu na trh práce dětí z dětských domovů. Navazoval na projekt Najdi svůj směr, který byl zaměřen na všechny věkové skupiny klientů, a bylo v něm zapojeno 17 dětských domovů. Vstup do života byl zaměřen přímo na mladistvé ve věku 15 - 19 let, cílem je zlepšení začlenění odcházejících dospívajících do společnosti. V každém z dětských domovů působil expert-poradce, který ve spolupráci s klientem, pracovníky domova a odbornými poradci projektu stanovil individuální plán platný na tři měsíce. Cílem byl rozvoj psychosociálních dovedností, pomoc s přípravou na odchod do samostatného života, podpora setrvání klientů na standardní vzdělávací dráze, seznamování se vzdělávacími možnostmi v regionu, vyhledávání pracovních příležitostí v regionu, seznámení se systémem státní správy a samosprávy, pomoc s nalezením ubytování po odchodu z domova a vedení ke zdravému životnímu stylu.

Cílem dalšího projektu s názvem Accenture je pomoc dětem při vstupu do samostatného života a při přípravě na budoucí povolání, na volbu budoucího povolání a na základy finanční gramotnosti. Cílovou skupinou jsou děti ve věku 15 až 19 let, které se připravují na odchod z dětského domova. Klíčový pracovníkem je vychovatel dětského domova, který

v případě potřeby zajistí konzultaci s odborníkem pro výběr povolání, pomůže s napsáním životopisu apod.

Společnost Amalthea je tvůrcem programu Podpora pro rodinu a dítě, dále realizuje dlouhodobý projekt Letní dům a jednotlivé projekty Kousek domova, Spolu o krok dále a Spolu do zaměstnání

Posláním programu Podpora pro rodinu a dítě je poskytovat odbornou pomoc a podporu rodičům z Pardubického kraje při vytváření bezpečného rodinného prostředí, které umožňuje setrvání dítěte v biologické rodině nebo návrat z ústavní výchovy. Aktivita programu Podpora pro rodinu a dítě podporuje Nadace Terezy Maxové dětem.

Dlouhodobý projekt Letní dům pomáhá od roku 1997 dětem, mladým lidem z dětských domovů a rodinám, podporuje vztahové vazby v přirozeném prostředí. Jednotlivé projekty kopírují postup dětí přes ústavní výchovu (Kousek domova - sociálně terapeutické pobyty), přípravu na odchod (Spolu o krok dále - tréninkový byt a doprovázení) až k jejich stavění na vlastní nohy mimo ústav (Spolu do zaměstnání).

Projekt Spolu do zaměstnání, který byl realizován v letech 2013 -2014, byl určen pro mladé lidi se zkušeností ústavní výchovy ve věku od 18 do 26 let, kteří hledají zaměstnání na území hl. m. Prahy. Hlavním cílem projektu je podpora mladých dospělých v rozvoji potřebných kompetencí a zkušeností vedoucích k získání a udržení vhodného zaměstnání, získání jiných dovedností jako rekvalifikace či řidičského průkazu.

Služba Kousek domova je ucelený systém aktivit pro děti ze spolupracujících dětských domovů. Cílem je posílení psychosociálních schopností a praktických dovedností, které mladým lidem umožní adaptovaný a plynulý přechod z ústavní výchovy do samostatného života. Zahrnuje m. j. víkendové pobyty v pronajatém bytě v centru Prahy, kde se děti za asistence sociálních pracovníků učí orientaci ve městě, společně plánují rozpočet víkendu, nakupují, vaří a starají se o pronajatý byt. Velkým tématem je jejich samostatný odchodový plán, vytvářejí si varianty, jak by mohl jejich odchod proběhnout.

Spolu o krok dále - doprovázení mladých lidí z dětských domovů na cestě k samostatnosti, jde o mladé, kteří opustili ústavní prostředí (je jim více jak 18 let) – podpora při osamostatňování ve formě sociálního či pracovního poradenství, asistenci apod.

Zajímavým počinem je aktivita obecně prospěšné společnosti Radost – Dětský domov Radost Praha – hostitelská péče. Hostitelská péče je pojem, který se běžně používá pro realizaci pobytu dítěte umístěného v dětském domově u fyzických osob jiných než rodičů, který se řídí se dle § 30 zákona 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí. Hostitelská péče má v České republice dlouhou historii, avšak po celou dobu byla realizována bez přesněji vymezených pravidel, hlavně na základě iniciativy pracovníků ústavů. Hlavním smyslem hostitelské péče je poskytnutí modelu funkčních vztahů a příkladu běžné rodiny. Jde o dlouhodobé a opakující se kontakty dítěte žijícího v dětském domově s rodinou hostitelů, kteří nejsou biologickými příbuznými dítěte. Je realizovaná převážně u dětí, které mají objektivně nižší šance na pěstounskou péči, které sice mají rodiče, ti jim ale neposkytují model funkčních vztahů.

2. 4 Aktivity ústavních zařízení

Pokud je dítě umístěno v ústavní výchově zařízení pro výkon ústavní výchovy i ZDVOP spolupracují s rodinou dítěte, zařízení mohou působit ve prospěch dítěte i rodiny, mohou poskytovat rodině pomoc při zajišťování záležitostí týkajících se dítěte, např. ve formě rodinné terapie či nácviku rodičovských a jiných dovedností potřebných pro další výchovu dítěte a péči v rodině a při návratu dítěte či již mladého dospělého zpět do jeho původního prostředí či do náhradní rodinné péče. Zařízení rovněž poskytují potřebnou přípravu, pomoc a podporu dítěti.

Projekt Krok do života – byl realizován do roku 2012 v dětských domovech v Plzeňském kraji a celkem se do něj zapojilo 118 klientů a klientek dětských domovů. Výsledky projektu měly napomoci i legislativním změnám a vytvoření systému následné péče o mladé lidi opouštějící dětské domovy. Tento projekt navazoval na projekt Šance pro budoucnost, který byl realizován v Plzeňském kraji v letech 2006 - 2008. Realizátorem obou projektů byl Krajský úřad Plzeňského kraje.

Dětský domov se školou v Jihlavě realizuje projekt Most, který spočívá v tom, že zaměstnanci domova, kteří mají možnost vzít děti s neexistujícím rodinným zázemím na víkendové pobyty do rodin, na chaty nebo na různé další mimoškolní aktivity.

Cílem projektu Postpenitenciární péče je zabezpečení kontinuity vývoje dětí a posléze mladých dospělých do okamžiku, kdy budou schopni „se postavit na vlastní nohy“ a budou plně integrováni do standardní společnosti. Hlavním obsahem projektu je samostatné bydlení dětí v době odchodu z ÚV.

Od roku 2012 je v 16 domovech v rámci Moravskoslezského kraje realizován projekt Víím, co chci – víím, jak na to. Záměrem projektu je podpora adaptace, resocializace a osamostatňování dětí s nařízenou ústavní výchovou, vytvoření optimálních podmínek pro osobnostní rozvoj dítěte dle jeho individuálních potřeb umožňujících jeho plnohodnotné zapojení do života společnosti při současném zvýšení profesionality pracovníků dětských domovů. Cílem je také připravit děti s nařízenou ústavní výchovou na vstup do samostatného života a podpořit vzájemné sdílení a předávání zkušeností z praxe ústavní výchovy.

Shrnutí

V den ukončení ústavní výchovy se děti ve věku osmnácti let ocitnou v „nechráněném prostředí“ a nezbyvá jim nic jiného, než starat se sám o sebe a o zabezpečení svých potřeb. Ti šťastnější mají oporu ve své rodině či ve svých blízkých. Na tuto situaci byli postupně připravováni především výchovnými a pedagogickými zaměstnanci dětského domova či jiného výchovného zařízení. V ideálním případě v době pobytu ve výchovném zařízení jim byla poskytnuta pomoc a podpora při nácviku potřebných psychosociálních dovedností, zprostředkováno bydlení, navazující vzdělání či zaměstnání.

3. Praktická část

3. 1 Popis činností a personální obsazení oddělení sociálně-právní ochrany dětí

Výkon sociálně právní ochrany dětí je zajišťován orgány sociálně právní ochrany dětí, které jsou vyjmenovány v § 4 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, jsou jimi: krajské úřady (v Praze Magistrát hlavního města Prahy), obecní úřady obcí s rozšířenou působností (městské úřady, ve statutárních městech magistráty a úřady městských obvodů, v Praze úřady pověřených městských částí), obecní úřady, újezdni úřady, Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí, Úřad práce ČR - krajské pobočky a pobočka pro hlavní město Prahu.

Sociálně-právní ochranu dále zajišťují: obce a kraje v samostatné působnosti (především v oblasti vytváření předpokladů pro kulturní, sportovní, jinou zájmovou a vzdělávací činnost dětí), komise pro sociálně-právní ochranu dětí, právnické a fyzické osoby, kterým bylo vydáno pověření k výkonu SPOD ke konkrétním činnostem (viz pověřené osoby).

Mezi základní poskytovatele sociálně-právní ochrany patří orgány sociálně-právní ochrany dětí obecních úřadů obcí s rozšířenou působností známé pod zkratkou OSPOD. V rámci Moravskoslezského kraje bylo zřízeno celkem 26 obecních úřadů obcí s rozšířenou působností. Sociální pracovníci jsou zařazeni zpravidla do oddělení sociálně-právní ochrany dětí a oddělení prevence.

Oddělení sociální sociálně-právní ochrany dětí Odboru sociálního Magistrátu města Karviné bylo původně samostatným odborem v rámci Magistrátu města Karviné. Od dubna 2012 došlo ke strukturální změně v rámci magistrátu a spojení Odboru sociálně-právní ochrany dětí a Odboru sociálních věcí, nově vzniklý odbor nese název Odbor sociální a člení se na dvě oddělení.

Zaměstnanci Odboru sociálního provádí výkon státní správy pro správní obvod Karviná, Dětmárovice, Petrovice u Karviné a Stonava. Jedná se o správní obvod s počtem cca 71.000 obyvatel. Sociální pracovníci zajišťují pomoc a podporu jednotlivcům a rodinám v nepříznivé sociální situaci, sociálně-právní poradenství, sociálně-právní ochranu dětí, sociální

prevenci a výkon činností sociálních kurátorů pro dospělé a mládež. Komplexně řeší romskou problematiku. Samostatná působnost je zaměřena na spolupráci se státními orgány, občanskými sdruženími, neziskovými institucemi, církvemi, charitativními a jinými organizacemi a koordinaci poskytování sociálních služeb. Odbor sociální realizuje proces plánování rozvoje sociálních služeb metodou komunitního plánování. Finančně a metodicky podporuje sociální práci v obci a sociální a jiné související služby. Je řídicím odborem pro Sociální služby Karviná, příspěvkovou organizaci, jejichž zřizovatelem je statutární město Karviná. Zajišťuje provoz klubů seniorů, vede evidenci a zpracovává návrhy na umístění občanů do domů s pečovatelskou službou.

Oddělení sociálně-právní ochrany dětí řeší zejména situace, kdy se nezletilé dítě ocitne bez jakékoli péče, je-li ohrožen jeho život nebo příznivý vývoj. Tato pomoc je směřována dětem se trvalým pobytem na území Karviné a v okolních obcích, i jiným dětem, které se nacházejí na uvedeném území včetně nezletilých cizinců. Poskytuje poradenskou činnost a pomoc v oblasti sociálně-právního poradenství, v oblasti náhradní rodinné péče, v oblasti nároku dítěte na výživné a při vymáhání plnění vyživovací povinnosti k dítěti. Zprostředkovává poradenství v oblasti psychologie a pedagogiky, zajišťuje agendu náhradní rodinné péče, tj. pěstounské péče, osvojení a svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodiče. Vyřizuje dožádání různých státních orgánů a institucí vztahující se k nezletilým. Zajišťuje organizační a administrativní práce související s činností Komise pro sociálně-právní ochranu dětí, která je zvláštním orgánem statutárního města Karviné, spolupracuje s Týmem pro mládež v rámci Systému včasné intervence, zajišťuje výkon činnosti sociálního kurátora pro mládež.

V rámci prevence proti patologickým jevům je navázána spolupráce s Městskou policií Karviná, Policií ČR, Probační a mediační službou ČR a Okresním státním zastupitelstvím Karviná, a jinými státními a neziskovými organizacemi. Pracoviště komplexně zajišťuje agendu péče o děti vyžadující zvýšenou pozornost, zejména o děti, které vedou zahálčivý nebo nemravný život, opakovaně se dopouští úteků od rodičů nebo jiných fyzických nebo právnických osob, odpovědných za jejich výchovu a děti, které se dopouštějí opakované trestné činnosti. Zaměstnanci OSPOD jsou oprávněni

v souvislosti s plněním úkolů navštěvovat děti a rodinu, ve které dítě žije, rovněž mohou navštívit dítě ve školském zařízení či jiném prostředí.

Personální obsazení pracoviště tvoří vedoucí oddělení, tři sociální pracovníce věnující se náhradní rodinné péči, jedenáct sociálních pracovníků, z toho jedna se věnuje převážně problematice CAN, pět sociálních kurátorek pro děti a mládež. Administrativní práce vykonává administrativní pracovníce - sekretářka, která je společná pro celý odbor. Jednotlivé sociální pracovníce zajišťují i služby mimo pracovní dobu a v době pracovního volna a svátků, kdy dle rozpisu služeb jsou dostupné na telefon. Služby trvají vždy jeden týden (od pondělí odpoledne do rána následujícího pondělí).

Oddělení sociálních věcí komplexně řeší sociální problémy osob ohrožených sociálním vyloučením, osob žijících rizikovým způsobem života, osob ohrožených ztrátou bydlení, nezaměstnaných nebo osob s materiálními problémy, imigrantů, rodin s dětmi, obětí trestní činnosti a domácího násilí, zajišťuje výkon činnosti sociálního kurátora pro dospělé, realizuje činnosti sociální práce vedoucí k sociálnímu začleňování osob, aplikuje metody sociální práce, provádí terénní sociální práci a vyřizuje dožádání různých státních orgánů a institucí. Také zabezpečuje agendu občanů zbavených nebo omezených ve způsobilosti k právním úkonům, zajišťuje výkon opatrovnické funkce u občanů.

3.2. Podklady pro vypracování praktické části

Podklady pro zpracování praktické části byly získány studiem spisové dokumentace dětí, které byly umístěné na základě soudního rozhodnutí do výkonu ústavní či ochranné výchovy nebo do zařízení ZDVOP, a v době od 1. 1. 2006 do 31. 12. 2012 končily pobyt v těchto zařízeních na základě zletilosti, resp. jejich pobyt v zařízeních byl prodloužen a končily v době po dosažení 18 let věku.

3. 2. 1 Základní pojmy

V době do roku 2012 byla spisová dokumentace nezletilých dětí vedena dle 7. Směrnice MPSV věcí č. j. 21-42246/2002 ze dne 29. října 2002. Jednotlivé články směrnice stanoví důvody, pro které obecní úřad obce s rozšířenou působností zařazuje děti do základní evidence (článek 2),

upřesňuje, co tvoří základní evidenci (článek 3): rejstřík Om obsahující základní údaje o dětech uvedených v čl. 1 odst. 1, jmenná kartotéka a spisová dokumentace. Spisová dokumentace se označuje spisovou značkou Om.

Spisová dokumentace dle čl. 6 směrnice se skládá ze **spisového obalu**, **sociálního záznamu** a jednotlivých písemností týkajících se dítěte nebo společně evidovaných sourozenců (dále jen „spis Om“), také obsahuje záznam o úkonech. Obsahem sociálního záznamu jsou základní údaje o dítěti, sourozencích, rodičích či zákonných zástupcích, základní údaje o poměrech rodiny a důvod poskytování sociálněprávní ochrany. **Záznam o úkonech** obsahuje stručný popis výsledků šetření, jednání, pohovorů s rodiči (fyzickými osobami, kterým bylo dítě svěřeno do výchovy) a dalších úkonů v časovém sledu s uvedením data a podpisu zaměstnance, který záznam vyhotovil. U dětí svěřených do výchovy jiných fyzických osob než rodičů, u dětí, u kterých se vykonává ústavní nebo ochranná výchova, u dětí (mladistvých) ve výkonu vazby nebo výkonu trestu odnětí svobody a u dětí, o něž pečuje odsouzená žena ve věznici, se k záznamu o úkonech jako samostatná příloha připojuje **přehled návštěv dítěte**. Tento přehled obsahuje jméno a příjmení navštěvovaného dítěte, datum a místo návštěvy, jméno a příjmení zaměstnance, který vykonal návštěvu, a stručný záznam o průběhu návštěvy a jejím výsledku. Jednotlivé písemnosti jsou uloženy za sociální záznam v časové řadě podle data doručení či vyhotovení. Jednotlivé písemnosti jsou označeny spisovou značkou Om a pořadovým číslem.

Pomocná evidence a spis Nom dle čl. 8 směrnice tvoří **rejstříky dětí** dle jednotlivých důvodů řešení, např. rejstřík dětí vhodných k osvojení, rejstřík dětí svěřených do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče, rejstřík dětí, u nichž bylo rozhodnuto o výchovném opatření, rejstřík dětí umístěných v zařízeních pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy, rejstřík dětí svěřených do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, rejstřík dětí s opakovanými poruchami v chování a jednání a další, celkem se jedná o 15 pomocných rejstříků. Rejstříky jsou vedeny v písemné i elektronické podobě.

Dle čl. 17 je v rejstříku dětí umístěných do zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy uváděno pořadové číslo zápisu, datum zápisu, spisová značka Om, jméno a příjmení dítěte, jeho rodné číslo a místo trvalého pobytu. Dále se uvede důvod umístění dítěte do zařízení pro výkon

ústavní nebo ochranné výchovy a označení soudu, který rozhodl, číslo jednacích rozhodnutí a datum právní moci, název a sídlo zařízení, datum umístění, popřípadě přemístění dítěte do zařízení, datum ukončení pobytu v zařízení a stručný záznam o následném opatření. Zápis v rejstříku se uzavírá ukončením pobytu v zařízení. Obdobně je veden Rejstřík dětí svěřených do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.

3.2.2 Charakteristika výzkumného souboru

Výzkumný soubor tvoří Om spisy klientů OSPOD, kteří ukončili ústavní či ochrannou výchovu dovršením zletilosti v letech 2006 – 2012. Časové období do roku 2012 bylo vybráno s ohledem na novelizaci zákona o sociálně-právní ochraně dětí a zákona o rodině s účinností od roku 2013. Jedná se o klienty dětských domovů, výchovných ústavů i zařízení po děti vyžadujících okamžitou pomoc. Společným znakem pro tyto klienty je to, že byli umístěni v těchto zařízeních na základě soudního rozhodnutí a všichni pobývali v zařízení do dovršení zletilosti, resp. i po ukončení zletilosti. Soubor obsahuje celkem 72 dětí, tj. 46 chlapců a 26 dívek. Datum narození klientů a další údaje jsou dostupné v rejstříku dětí umístěných v zařízeních pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy a ve spisech Om.

Tabulka 1 – rozdělení dle pohlaví klientů

Pohlaví		%
chlapci	46	63,9%
dívky	26	36,1%
celkem	72	100%

Tabulka 2 – rozdělení souboru dětí podle ročníků narození

Ve zkoumaném souboru je nejpočetnější skupina chlapců s ročníkem narození 1993 (13 chlapců), dále jsou to ročníky 1991 a 1994 (10). U dívek je nepočetnější skupina narozena v letech 1992 a 1993 (stejný počet 7 dívek)

rok	chlapci	dívky	celkem	%
1987	0	1	1	1,4%
1988	2	1	3	4,2%
1989	4	2	6	8,3%
1990	1	1	2	2,8%
1991	10	3	13	18,0%
1992	6	7	13	18,0%
1993	13	7	20	27,8%
1994	10	4	14	19,4%
celkem	46	26	72	100%

Tabulka 3 – důvod umístění

důvod umístění	chlapci	dívky	celkem	%
ostatní	8	8	16	22,2%
výchovné problémy	34	18	52	72,2%
trestná činnost	4	0	4	5,6%
celkem	46	26	72	100%

Dle směrnice rejstřík dětí rozlišuje tři důvody pro umístění dítěte: ostatní (např. nedostatečná péče rodičů, týrání dítěte, alkohol a jiné závislosti a další důvody), výchovné problémy (často nezvladatelné chování, poruchy chování, záškoláctví, závislosti) a trestná činnost. Toto rozdělení je pouze orientační, neboť podrobnějším studiem spisové dokumentace Om bylo zjištěno, že problémy dětí jsou často kombinované, např. výchovné problémy a trestná činnost či celkové špatná situace rodině a výchovné problémy u dítěte.

Tabulka 4 – rozdělení dle typu zařízení, ze kterých děti odcházely po dosažení zletilosti

typ zařízení	chlapci	dívky	celkem	%
dětský domov	7	9	16	22,2%
dětský domov se školou	0	1	1	1,4%
diagnostický ústav pro mládež	8	4	12	16,7%
výchovný ústav	30	10	40	55,5%
VÚ pro matky	0	1	1	1,4%
ÚSP	1	0	1	1,4%
ZDVOP	0	1	1	1,4%
celkem	46	26	72	100%

Děti po přijetí do ústavní výchovy byly umísťovány dle věku do zařízení dětský diagnostický ústav, diagnostický ústav pro mládež nebo přímo do dětského domova. Po provedeném diagnostickém pobytu byly přemístěny do zařízení typu dětský domov, dětský domov se školou či výchovný ústav. Některé děti v průběhu umístění do ústavní výchovy procházely postupně více zařízeními různých typů.

Tabulka zachycuje rozdělení do zařízení, ze kterých děti odcházely po dosažení zletilosti (tj. poslední zařízení, ve kterém bylo dítě umístěno).

Pokud se jednalo o umístění 1 dívky v zařízení DDŠ, bylo zjištěno, že se jedná o kombinované zařízení, ve kterém jsou umístěné děti, které si plní povinnou školní docházku, ale zároveň zde byly umístěné děti, které dojížděly na střední školy mimo zařízení.

Děti umístěné v dětských domovech (16 dětí) odcházely z DD Karviná, DD Velké Heraltice, DD Vrbno pod Pradědem, DD Opava, DD černá Voda, DD Ostrava, DD Čeladná, DD Příbor, DD Ostrava-Hrabová.

Početnou skupinku tvoří i děti umístěné v DÚM (12 dětí), které by v tomto zařízení měly pobývat jen krátkodobě, tj. po dobu dvou měsíců pro provedení nezbytné komplexní diagnostiky. Ze spisové dokumentace dětí vyplynulo, že se jednalo o děti umístěné v zařízení krátce před dosažením

zletilosti, a tyto děti již nebyly dále přemísťovány. Dále bylo zjištěno, že ve zkoumaném období byly při DÚM Ostrava skupiny děvčat i chlapců na dlouhodobém pobytu s ohledem na nedostačující kapacitu navazujících zařízení. Jednalo se o děti, které docházely na střední školu či učiliště v okolí zařízení. V součtu dětí umístěných v DÚM jsou také zařazeny děti, které byly umístěné v diagnostickém ústavu, přesto dlouhodobě pobývaly v domácnosti rodičů, a to na základě dohody mezi rodiči a zařízením. V tabulce je rovněž zahrnuta dívka (1 dívka), která v souvislosti s těhotenstvím a následujícím porodem byla zařazena do specializovaného zařízení pro nezletilé matky s dětmi.

Nejobsáhlejší skupinu dětí zařazených do výchovných ústavů lze ještě dále členit na výchovné ústavy se specializací na ochrannou výchovu (např. VÚ Nový Jičín, VÚ Vidnava), výchovné ústavy s léčebně výchovnou skupinou se zaměřením na drogovou problematiku (VÚ Žulová), výchovný ústav s pracovní skupinou (VÚ Vidnava). Výchovné ústavy jsou zpravidla rozdělené podle pohlaví, jsou určené pouze pro dívky nebo pouze pro chlapce.

Tabulka 5 – věk dítěte při umístění

věkové rozmezí	chlapci	Dívky	celkem	%
do 6 let	0	1	1	1,4%
7-8	4	0	4	5,6%
9-10	0	2	2	2,8%
11-12	2	0	2	2,8%
13-14	6	7	13	18,3%
15-16	22	10	32	44,4%
17 a starší	12	6	18	25,0%
celkem	46	26	72	100%

Pro účely zjištění věku dítěte při umístění jsem rozdělila děti do dvouletých věkových intervalů, mimo věkovou skupinu do 6 let. Z tabulky vyplývá, že nejpočetnější věkovou skupinou, ve které byla děti umísťovány na ústavní péče, jsou děti patnáctileté a starší. Podrobnějším zkoumáním souboru bylo zjištěno, že se jedná o dospívající děti s výchovnými problémy,

kteří rodiče nebyli schopni zvládat, např. záškoláctví, o děti s opakovanou trestnou činností, požívající návykové látky.

Přesný věk dítěte při umístění může být zkreslen tím, že při získávání statistických údajů jsem vycházela z věku dítěte až v době pravomocného nařízení ústavní výchovy, ovšem některé z dětí v ústavním zařízení pobývaly již před pravomocným rozsudkem, a to na základě předběžného opatření. Délka pobytu při tomto soudním nařízení se může pohybovat v řádu měsíců.

Průměrný věk při umístění dítěte ze zkoumaného souboru vychází na 14,68 let, teoreticky se jedná o věk, kdy dítě bývá žákem 8. či 9. třídy základní školy.

Tabulka 6 – počty dětí, které setrvaly v ústavní výchově po dosažení zletilosti a odcházely ze zařízení po 18. roce života

důvod prodloužení	chlapci	Dívky	celkem	% z celkového počtu
soudní rozhodnutí	2	2	4	5,6%
dohoda za účelem ukončení SŠ vzdělání	10	3	13	18,0%
celkem	12	5	17	23,6%

Prodloužení pobytu je často spojeno s tím, že děti až v době po umístění v ústavní péči nastoupí ve vyšším věku do 1. ročníku střední školy či odborného učiliště nebo opakují zameškaný ročník.

Pobyt dítěte v zařízení je možno prodloužit na základě soudního rozhodnutí, kdy soud rozhoduje v době, kdy dítě nemá ještě dosažených 18 let. Ústavní výchovu je možno prodloužit pouze ze závažných důvodů, např. za účelem dokončení středoškolského vzdělání či získání výučního listu.

Další možností prodloužení pobytu je uzavření dohody mezi již dospělým dítětem a zařízením, kdy zařízení dítěti umožní pobyt za současných podmínek, tzn. pobyt je i nadále bezplatný, je hrazen státem. Od mladého dospělého se očekává určitá míra zodpovědnosti a dodržování

podmínek uzavřené dohody. Děti tuto možnost využívají nejčastěji za účelem ukončení vzdělání a získání výučního listu, pobyt je nejčastěji prodloužen na dobu 6-12 měsíců.

Tabulka 7 – faktické ukončení pobytu v zařízení před dosažením 18 let věku, přesto, že ústavní výchova je soudem nařízena do 18 let

důvod ukončení	chlapci	dívky	celkem	% z celkového počtu
pobyt v rodině	4	2	6	8,3%
útěk	0	7	7	9,7%
vazba, VT	5	0	5	7,0%
celkem	9	9	18	25,0%

Pobyt dětí před dosažením zletilosti mimo zařízení je umožněn na základě dosahovaných dobrých výsledků, zlepšeného chování dítěte, stabilizovaného domácího prostředí a dobré spolupráce rodiny i dítěte. Pobyt je umožněn na základě dohody mezi zařízením² a zákonnými zástupci nebo na základě poskytování dlouhodobého pobytu mimo ústav³. Pobyt je podmíněn např. tím, že dítě si dále řádně plní své školní povinnosti, nedopouští se trestné činnosti, nezneužívá návykové látky.

Děti pobyt v zařízeních často končí z vlastní vůle tím, že pobývají na útěcích, nevracejí se z dovolenek, Po těchto dětech je vyhlášeno celostátní pátrání Policie ČR. Dle údajů uvedených v tabulce a podrobnostech ve spisové dokumentaci se jednalo především o dívky, (v počtu 7 dívek) které na útěcích pobývaly dlouhodobě a většinou se zdržovaly mimo svou rodinu (u přátel, kamarádů).

Nemalý počet nezletilých i mladistvých umístěných v ústavní výchově má zkušenosti s protiprávním jednáním a to i opakovaným, proto nezřídka během pobytu v ústavní výchově pobývají ve vazbě nebo ve výkonu trestu

² Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, § 23

³ Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, § 30

odnětí svobody (konkrétně se jednalo o Věznici Všechny, Věznici Opava, Vazební věznici Ostrava, jednalo se o 5 mladistvých chlapců).

Tabulka 8 – kam nebo ke komu se děti vracely

		Chlapci	Dívky	Celkem	%
rodina	otec	3	1	4	
	matka	14	6	20	
	rodiče	4	1	5	
	sourozenec	1	1	2	
	prarodiče	0	1	1	
<i>mezisoučet</i>		<i>22</i>	<i>10</i>	<i>32</i>	<i>44,4%</i>
mimo rodinu	přítel, partner	0	6	6	
	kamarád, kamarádka	2	0	2	
	DPC	5	1	6	
	sociální bydlení	0	1	1	
	ÚSP	1	0	1	
	ubytovna	1	0	1	
	mimo rodinu bez uvedení	0	3	3	
<i>mezisoučet</i>		<i>9</i>	<i>11</i>	<i>20</i>	<i>27,7%</i>
VT		9	0	9	12,5%
není známo		6	5	11	15,2%
celkem		46	26	72	

Údaj o návratu byl zjištěn dle informací uvedených ve spisové dokumentaci, přičemž se jednalo o skutečnost, do jakého prostředí děti odcházely přímo po ukončení ústavní výchovy v 18 letech nebo později

po prodloužení ústavní výchovy. Dle záznamů ve spisové dokumentaci bývá zaměstnanec SPOD s dítětem po skončení ústavní výchovy často v dalším kontaktu, ve spisové dokumentaci lze tak nalézt i záznamy o tom, že dítě odcházelo k matce, po krátké době však našlo bydlení v DPC. Tyto případy již dál nejsou v tabulce podchyceny.

Ze zkoumaného souboru bylo zjištěno, že 32 mladých dospělých se po ukončení ÚV vracelo zpět do rodinného prostředí, kdy se jednalo o návrat do bytu k rodičům, prarodičům či sourozencům. Další skupina v počtu 20 mladých dospělých se rozhodla pro bydlení u svých známých (jednalo se o partnery či kamarády). 8 klientům bylo zprostředkováno bydlení v domech na půli cesty, na ubytovně, jedna z dívek si našla bydlení v sociálním bytě.

Celkem 9 chlapců se v době dovršení 18 let nacházelo ve vazbě či výkonu trestu, ve spisech je často zmínka o jejich dalších osudech a možnostech bydlení, tyto údaje však nebyly již brány v úvahu.

Ve spisové dokumentaci chybí zmínky o dalším bydlení u 11 dětí, resp. spisová dokumentace není kompletní nebo ze záznamů není možno vyčíst, kam se děti nakonec vracely.

I když byl zkoumán poměrně velký vzorek 72 dětí, nebyly zde nalezeny žádné zmínky o tom, že by děti v souladu s dosavadní přípravou dále bydlely ve startovacích bytech dětského domova nebo obce.

Tabulka 9 – dosažené vzdělání

Při umístění dítěte ve výchovném zařízení se hledá nejvhodnější způsob, aby dítě mohlo dokončit základní školu či ve zbývajícím době dosáhnout odpovídající vzdělání a ukončit školu v reálném termínu. Informace o probíhajícím vzdělání či dokončeném vzdělání jsou ve spisové dokumentaci vedeny především v záznamech sociálních pracovníků z provedených návštěv dítěte v ústavních zařízeních, vyplývají z kopií vysvědčení nebo z písemných hodnotících zpráv výchovných zařízení.

U dětí, které odcházely z výchovných ústavů, je ve spisové dokumentaci často založen tiskopis „Oznámení o nadcházejícím propuštění“, který zasílá výchovný ústav orgánu SPOD. V oznámení jsou uvedeny osobní údaje klienta, údaj o dosaženém vzdělání, údaje o představách klienta o dalším bydlení či o zajištěném bydlení, stručná charakteristika klienta. Tento tiskopis

zasílá výchovné zařízení ve lhůtě cca 6 měsíců před očekávaným propuštěním, někdy i v kratší lhůtě.

	chlapci	Dívky	celkem	%
pouze ZŠ	1	2	3	4,2%
neukončené SŠ nebo bez vyučení	16	4	20	27.8%
dvouletý obor či praktická škola	10	7	17	23,6%
vyučen	12	4	16	22.2%
SŠ	0	3	3	4,2%
není možno zjistit	6	6	12	16.7%
rekvalifikační kurs ve VT	1	0	1	1,4%
celkem	46	26	72	

U vybraného souboru a údajů týkajících se vzdělání bylo zjištěno, že 3 děti mají ukončenou pouze základní vzdělání (a to základní školu nebo tzv. zvláštní školu). Ne všechny děti ukončily základní školu devátou třídou, ale často opakovaly ročníky a povinnou školní docházku ukončily sedmou nebo osmou třídou. Dalších 20 dětí nastoupilo na střední školu, střední odbornou školu či dvouletou školu, toto vzdělání však nedokončily. Jako důvody jsou uvedeny ukončení ústavní výchovy v 18. letech a nepokračování v dalším vzdělávání, pobyt dítěte na dlouhodobých či častých útěcích a následná nemožnost jeho klasifikace a postup do dalšího ročníku, nástup do vazby či do výkonu trestu odnětí svobody, vyloučení za školy, nezvládání učiva, těhotenství. V rámci výchovných zařízení opakovaně neúspěšné děti mají možnost být zařazené do tzv. pracovní skupiny. Naopak často je pobyt dětí v ústavní výchově prodloužen za účelem ukončení vzdělání – viz tabulka 6 (prodloužení na základě dohody s dítětem či na základě rozhodnutí soudu).

Celkem 36 dětem, což je 50 %, se podařilo ukončit dvouletý učební obor, dvouletou praktickou školu nebo se jim podařilo získat výuční list.

U chlapců se většinou jednalo o obory zámečnický či zámečnické práce, zedník nebo stavební výroba. U dívek vyučení v oboru kuchařka, cukrářka, provozní podnikání. 3 z děvčat ukončily maturitní studium na střední škole (ve všech těchto případech se jednalo o děti z dětského domova).

S ohledem na chybějící podrobnější informace ve spisové dokumentaci v tabulce dále neuvádím, zda se děti vzdělávaly ve vzdělávacích zařízeních, které jsou součástí výchovných zařízení (např. střední škola při výchovném ústavu) nebo zda docházely na školu mimo zařízení.

U 12 dětí chybí údaje o dokončeném či nedokončeném středoškolském vzdělání.

Chlapec, který ukončil rekvalifikační kurs ve výkonu trestu, má ukončené pouze základní vzdělání, neukončil učiliště, důvodem byl nástup do výkonu trestu.

3. 3 Popis probíhající přípravy z pohledu SPOD

Údaje o probíhající přípravě byly získány ze spisové dokumentace Om dětí, a to především ze záznamů sociálních pracovníků o návštěvách dětí v ústavních zařízeních, které jsou dle § 29 zákona o sociálně právní ochraně dětí prováděny ve čtvrtletních intervalech, dále z úředních záznamů o osobních nebo telefonických kontaktech sociálních pracovníků OSPOD se zaměstnanci výchovných zařízení či s dětmi samotnými, z úředních záznamů z rozhovorů s rodiči nebo záznamů z pohovoru s rodiči ve smyslu § 29 zákona o SPOD, z protokolů sepsaných s rodiči, z písemné či emailové komunikace s ústavem.

Ze spisové dokumentace jednotlivých klientů vyplývá, že příprava dítěte a celý proces přípravy byly prováděny velmi individuálně. Sociální pracovníce se při rozhovorech s dětmi více zaměřují na budoucnost dítěte zejména **v období cca 1 rok - 1,5 roku** před dosažením zletilosti dítěte. Rozhovory jsou zaměřeny na zjištění představ dítěte o dokončení vzdělání, o návratu do rodinného prostředí, o možnostech bydlení v místě trvalého bydliště dítěte či v jiném místě, které si zvolí dítě. Je rovněž uvažováno o možnostech prodloužení ústavní výchovy do 19 let věku, kdy konkrétním krokem je podání písemného návrhu na prodloužení ústavní výchovy u příslušného okresního soudu.

V rámci pohovorů s rodiči, rodinnými příslušníky (sourozenci, prarodiče) a jinými osobami, které označí dítě, či mají pro dítě význam, se zjišťuje kvalita vztahů s dítětem, jejich zájem, nezájem, odmítání, lpění. Rodiče mívají obavy z návratu dítěte domů, zejména v případech, kdy dítě má v anamnéze užívání drog, trestnou činnost, rodiče se obávají možných exekucí. Rovněž se mapují vztahy s ostatními sourozenci, zda je dítě vyhledává, zda jsou v ústavních zařízeních a jaká je povaha vztahů dítěte k širší rodině. Hodnotí se zaměstnání rodičů, ekonomická situace rodiny a možná perspektiva pro dítě. Nemá ale smysl vracet děti z ústavních zařízení do nefunkčních a nespolupracujících rodin. V případě, že rodinné prostředí se jeví jako nevhodné pro návrat dítěte nebo dítě nemá zájem se do rodiny vracet, hledají se jiné alternativy např. bydlení v Domě na půl cesty. Dítěti je možno předem zprostředkovat prohlídku Domova na půl cesty, tak aby získalo přehled o možnostech tohoto zařízení. Vhodnost aktuálních variant je konzultována s dítětem i s pracovníky zařízení, kteří se podílejí na odchodu dítěte z ústavního zařízení. Průměrná délka přípravy je 8,5 měsíce, odehrává se rozmezí jeden měsíc před propuštěním až 2,5 roku. Dítě je následně s konkrétní variantou seznámeno a krátce před propuštěním je dítěti poskytována přímá pomoc např. na základě přání dívky, která se rozhodla bydlet v bytě u přítele, sociální pracovníce SPOD zprostředkovala dívce ještě před odchodem kontakt na kurátora pro dospělé v místě bydliště. Pomoc kurátora byla následně zaměřena na pomoc při jednání s úřady (evidence na úřadu práce, vyřízení potřebné sociální dávky, pomoc při hledání zaměstnání).

Reakce sociálních pracovníků musí být poměrně pružná a přizpůsobivá aktuální životní situaci dítěte, neboť se stává, že v průběhu přípravy děti mění svá rozhodnutí, např. chlapec půl roku před propuštěním zvažoval bydlení v Praze, kde společně se zaměstnanci VÚ hledal bydlení i zaměstnání. Po dosažení zletilosti se však rozhodl pro bydlení u své matky, pomoc sociální pracovníce byla následně zaměřena na zprostředkování kontaktu na Úřad práce ČR a pomoc při hledání zaměstnání.

Ve spisové dokumentaci jsem našla i příklad déletrvající přípravy. Jednalo se o chlapce narozeného v roce 1993, který byl umístěn v dětském domově. V 16 letech v březnu 2009 s ním sociální pracovníce hovořila o odchodu z dětského domova, byla využita příležitost, že z domova odchází

jeho kamarád. V červnu 2009 byl s matkou probrán možný scénář předčasného návratu chlapce domů – z rozhovoru vyplynulo, že matka je spokojená s tím, že dítě je umístěno v domově. Na popud chlapce v listopadu 2011 bylo s matkou jednáno o prodloužení ústavní výchovy. Chlapec zůstal v zařízení na dohodu, vyučil se v tříletém oboru zámečnické práce.

V jiném případě SPOD akceptovalo a podpořilo rozhodnutí chlapce, který se rozhodl, že již dál nechce být v ústavu do 19 let, nechce prodloužení pobytu za účelem vyučení. Bylo mu nalezeno bydlení na DPC a navazující učiliště v místě bydliště.

Jsou brány ohledy na stávající rodinné prostředí, např. z důvodu předchozích konfliktů se synem v rodině, rodiče zvažovali prodloužení ÚV do 19 let a také zrušení trvalého bydliště syna v místě bydliště rodiny. Chlapec zůstal v zařízení do vyučení, další kontakty s rodiči byly konfliktní, po ukončení ÚV byl ubytován na ubytovně.

Poměrně ojedinělým případem byl chlapec umístěn v ÚSP – v jeho případě sociální pracovnice se podílela na řízení o přiznání důchodu, byl podán návrh na zbavení způsobilosti k právním úkonům a ustanovení opatrovníka a řešen pobyt v dalším vhodném zařízení po dovršení 18 let.

Zvláštní skupinou jsou děti umístěné ve výkonu trestu či ve vazbě. Na přípravě k odchodu se zde podílí kromě sociální pracovnice SPOD, sociální pracovník věznice, sociální pracovník – kurátor pro dospělé a často pracovník PMS ČR.

Pracovníci SPOD poskytují dětem i návaznou péči po dovršení 18 let – často se jedná o děti, které v době zletilosti byly na útěku a z útěku se vrátí až po nějaké době. Pomoc spočívá v navázání kontaktu se zařízením, kde dítě má často osobní věci, s vyřizováním dokladů, bydlením, vyřízením sociální dávky.

V praxi se sociální pracovníci na SPOD, na obcích a v DPC setkávají s některými problémy, které řeší velmi individuálně. Jedná se např. o mladé dospělé, kteří mají problémy s návykovými látkami, což je kontraindikace pro přijetí do DPC. Pro tyto klienty je omezený počet vhodných navazujících služeb, často se pohybují na ulici bez zázemí. Pro zařízení typu DPC jsou tito klienti riziková, jelikož služba není nastavena na práci se závislostí.

Dalším problémem je přetrvávající závislost klienta na sociální službě, když klienti mají tendence setrvávat a využívat službu ve svůj

prospěch, jak jen to jde, je patrná demotivace k jakékoliv změně. Je zapotřebí s klientem od začátku spolupracovat s vědomím, že služba je jen na přechodnou dobu, je potřebné budovat nové vztahy, využívat běžné zdroje, aktivizovat klienta, opakovaně provádět nácviky praktických zkušeností.

Mladí lidé nejen z dětských domovů mnohdy neví, co s nabytou svobodou, mívají problémy s přijetím zodpovědnosti za svou osobu a s respektováním hranic a pravidel. Sociální pracovníci rovněž často hovoří o určitém stigmatu dětí z dětských domovů, kdy dětský domov (či jiné ústavní zařízení) se stalo součástí identity dítěte. Tato stigma může být záporné (dítě cítí stud, nechce mluvit o své minulosti), nebo naopak pozitivní (dítě je hrdé, čím si prošlo, co zvládlo), toto stigma však může dítě i využívat ve svůj prospěch.

Závěr

Nejdůležitější osobou na celém procesu přípravy je samotné dítě, jeho specifické potřeby, jeho zájem a ochota. Na druhém místě je rodina a rodiče, o kterých platí to stejné – zájem, ochota, možnosti.

Na přípravě se podílí dětský domov či jiné zařízení, které může zajistit komplexní péči a podporu, s dítětem aktivně pracuje na dalším životě, na sociální integraci, podporuje jeho přípravu na zaměstnání, zaměřuje se i na návazné služby. Dětské domovy vyvíjejí řadu aktivit, zajímají se o to, co bude s klientem po opuštění ústavní výchovy, zapojují se do řady projektů se spolupracujícími subjekty a komunikují např. s DPC. Některé DD mají své startovací byty. U dětí ve zkoumaném souboru byly zachyceny jednotlivé prvky přípravy, např. děti se učily vařit, prát prádlo, vypisovat formuláře. U malé části dětí bylo zmíněno, že se zúčastnily projektu „Postav se na vlastní nohy“ (DD Ostrava) nebo programů v rámci nadace O. a V. Klausových.

V případě dětí odcházejících z výchovných ústavů jsou tyto možnosti omezené. Na odchodu ze zařízení se často podílí etoped či psycholog zařízení a sociální pracovníce. Konkrétní prvky přípravy jsou zachyceny v tzv. programu rozvoje osobnosti, program je zpracován pro každé dítě v zařízení.

Kurátor pro mládež a sociální pracovník SPOD, který je v průběžném kontaktu s dítětem má možnost zjistit potřebné informace od dítěte, od zaměstnanců ústavního zařízení, od rodiny, má znalost místního prostředí. Může vyhodnotit představy dítěte, potřeby a reálné možnosti, zajistit kontakty na požadované služby, školy, zprostředkovat návaznou službu, pomůže vyřídit dávky, zajistí doprovod.

S pracovníky SPOD následně spolupracuje sociální pracovník na obcích - kurátor pro dospělé. Sociální pracovník – sociální kurátor ve smyslu § 92 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách „obecní úřad obce s rozšířenou působností koordinuje poskytování sociálních služeb a poskytuje odborné sociální poradenství osobám ohroženým sociálním vyloučením z důvodu předchozí ústavní nebo ochranné výchovy nebo výkonu trestu, osobám, jejichž práva a zájmy jsou ohroženy trestnou činností jiné osoby, a osobám, jejichž způsob života může vést ke konfliktu se společností; přitom spolupracuje se zařízeními pro výkon ústavní nebo

ochranné výchovy, s Vězeňskou službou České republiky, Probační a mediační službou České republiky, správními úřady a územními samosprávnými celky“. Kurátor má možnost pokračovat ve spolupráci se školským zařízením v případě, že dítě v něm zůstává po dosažení zletilosti, realizuje přímou sociální práci s klientem, tak aby byl zajištěn kontinuální přechod ze zařízení do zajištěného prostředí a následné řešení sociální situace klienta, zplnomocňuje klienty, aby dokázali sami ovlivňovat své sociální prostředí a měnit podmínky svých životů. Kurátor se podílí na řešení ubytování, zajištění finančních prostředků k úhradě stravy a ostatních základních osobních potřeb – pomoc při vyřizování, řešení dluhů, zaměstnávání klientů, obnovení kontaktů s rodinou. Jeví se, že právě kurátor pro dospělé, by se mohl stát klíčovou osobou, která mladého dospělého bude doprovázet na další životní cestě.

V rámci Magistrátu města Karviné se podařilo v rámci spolupráce s kurátorem pro dospělé vydat letáček informující děti o možnostech spolupráce se sociálním kurátorem. Pokud je to vhodné, sociální kurátor v průběhu posledního pololetí před výstupem dítěte ze zařízení, doprovází sociálního pracovníka SPOD při návštěvě dítěte, má možnost se dítěti představit, nabídnout mu svou pomoc a domluvit se na konkrétních krocích. Tento postup byl rovněž zapracován do platných Standardů kvality výkonu sociálně-právní ochrany dětí na Magistrátu města Karviné ve smyslu § 9a zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí. Jako vhodné se jeví i využití dlouhodobějšího plánování přípravy dítěte v rámci Individuálních plánů ochrany dítěte ve smyslu § 10, odst. 3 a 5 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.

Anotace

Příjmení a jméno autora: Lucie Haltufová

Název katedry a fakulty: Katedra sociologie, andragogiky a kulturní antropologie, Filozofická fakulta

Název diplomové práce: Ústavní výchova a co dál?

Počet znaků: 85 000

Počet příloh: 2

Počet titulů použité literatury: 33

Klíčová slova: náhradní péče, ochranná výchova, ukončení ústavní výchovy, ústavní výchova, zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc

Krátká a výstižná charakteristika diplomové práce

V průběhu období roku 2006 – 2012 ukončilo pobyt v ústavní výchově dosažením zletilosti celkem 72 dětí vedených v péči orgánu OSPOD Magistrátu města Karviné. Práce se zabývá zmapováním situace dětí, které po dosažení zletilosti nebo v době bezprostředně navazujícím na zletilost odcházejí z ústavních zařízení, zjištění v jakém rozsahu probíhala příprava ve výchovných zařízeních, na co byla příprava zaměřena, kdo se na přípravě podílel. Dále je zaměřena na vytvoření obecnějšího návodu na řešení této problematiky ve smyslu zajištění návazné péče dle novely zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí z pohledu sociálního pracovníka obce s rozšířenou působností.

Literatura

BITTNER, P. HAVIGEROVÁ, J. *Děti z ústavů. Právní a psychologické dopady ústavní výchovy z pohledu ochrany rodiny a nejlepšího zájmu dítěte*. Liga lidských práv. Atron, 2005. 72 s. ISBN 978-80-903473-4-2.

Dostupné také na www.llp.cz/wp-content/uploads/Deti_z_ustavu.pdf

JELÍNEK, J. MELICHAROVÁ, D. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže s poznámkami a judikaturou*. 1. vydání. Linde Praha, 2004.

KOVAŘÍK, J. A KOL. *Náhradní rodinná péče v praxi*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče a Portál, 2001. 167 s. ISBN 80-7178-957-7

MACELA, M. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí (č. 359/1999 Sb.) – Komentář*. Wolters Kluwer 2015. 912 s. ISBN 978-80-7478-727-0.

MATĚJČEK Z., *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Praha: Portál, 1996. 144 s. ISBN 80-7178-085-5

MATĚJČEK, Z. *Teoretická úvaha nad pozdními následky psychické deprivace a subdeprivace*. Československá psychologie, 1996, roč. 40, č. 5.

MATĚJČEK, Z., BUBLEOVÁ, V., KOVAŘÍK, J. *Pozdní následky psychické deprivace a subdeprivace*. Praha: Psychiatrické centrum Praha, 1997. 69 s. ISBN 80-85121-89-1

MATOUŠEK, O. *Metody a řízení sociální práce*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2003. 384 s. ISBN 80-7178-548-2

MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Vyd. 2. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997. 144 s. ISBN 80-85850-24-9

PLECITÝ, V. *Zákon o rodině – komentář, judikatura, prováděcí předpisy, souvisící předpisy*. Praha: Eurounion Praha, s. r. o., 2007. 521 s. ISBN 978-80-7317-063-9

PTÁČEK, R., KUŽELOVÁ H. *Vývojová psychologie pro sociální práci*. Praha: MPSV ČR, 2013. 64 s. ISBN – 978-80-7421-060-0

ŠAFRATOVÁ, I. *Individuální plánování služeb u ohrožených dětí a mladistvých s důrazem na děti odcházející z ústavní výchovy*. Praha: Občanské sdružení Člověk hledá, 2008. 34 s. ISBN 978-80-254-2756-9

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I: dětství a dospívání*. 1 vydání. Praha: Karolinum, 2005. 467 s. ISBN 80-246-0956-8

ZACHAROVÁ E., ŠIMIČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ J. *Psychologie pro zdravotnické obory*. Ostravská univerzita v Ostravě, 2007. s. 191. ISBN 978-80-7368-334-4

Lidé, kteří se nevzdali. Přidáte se k nim?. Praha: MPSV ČR 2014. Vydání 1. 25 s. ISBN 978-80-7421-084-6

Azylové domy v ČR. Dostupné z WWW:

<http://www.azylovedomy.cz/?stranka=databaze> [02. 01. 2015]

Fond ohrožených dětí Klokánek – Principy, Přehled. Dostupné z WWW:

<http://www.fod.cz/klokanek.htm> [05.11.2013]

MPSV ČR, Roční výkaz o výkonu sociálně-právní ochrany dětí za rok 2012.
Dostupné z WWW: http://www.mpsv.cz/files/clanky/15310/V20_2012.xls
[05.11.2013]

MPSV ČR – Rodina a ochrana práv dětí - Transformace a sjednocení systému
péče o ohrožené děti 2012. Dostupné z WWW: <http://www.mpsv.cz/cs/6308>
[05.11.2013]

Statistiky MPSV ČR - Rodina a ochrana práv dětí – Roční výkaz o výkonu sociálně
právní ochrany dětí. Dostupné z WWW: <http://www.mpsv.cz/cs/7260> nebo
http://www.mpsv.cz/files/clanky/15310/V20_2012.xls [05.11.2013]

Obecně prospěšná společnost Radost. Dostupné z WWW:
<http://www.radost-ops.cz/detail.php?p=4> [02. 01. 2015]

PURKOVÁ., V. Osobnost dětí umístěných v dětských domovech z pohledu
vybraných výzkumů a ústavní výchova v číslech.
Dostupný z WWW: <http://anv.cz/odborne/147-osobnost-deti-umistenychv-detskyh-domovech-z-pohledu-vybranych-vyzkumu-a-ustavni-vychova-v-cislech> [02. 01.
2015]

Sdružení Člověk hledá člověka. Dostupné z WWW:
<http://www.clovekhledacloveka.cz/> [02. 01. 2015]

Sdružení AMALTHEA. Dostupné z WWW:
<http://www.amalthea.pardubice.cz/sr.htm> [02. 01. 2015]

Předpis č. 2/1993 Sb., Usnesení předsednictva České národní rady o vyhlášení
LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součástí ústavního pořádku České
republiky

Zákon 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí

Zákon 94/1963 Sb., o rodině

Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve
školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o
změně dalších zákonů, v platném znění.

Zákon č. 383/2005 Sb., kterým se mění zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní
výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně
výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění
pozdějších předpisů, a další související zákony

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád

Zákon 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže

Věstník vlády pro orgány krajů, okresní úřady a orgány obcí. Ročník 2. Vydán dne
28. listopadu 2002. Částka 6.

14b	Orgán sociálně-právní ochrany se intenzivně věnuje oblasti přípravy na samostatný život u dětí starších 16 let, které se nacházejí v ústavní výchově, v náhradní rodinné péči nebo v péči kurátorů.
Zajištění včasné přípravy dětem vyrůstajícím ve složitých podmínkách na život po dosažení zletilosti.	➤ Klíčový referent SPOD průběžně mapuje a monitoruje průběh přípravy dítěte, které vyrůstá v ústavní výchově, v náhradní rodinné péči, nebo je v péči kurátora, na samostatný život po dosažení zletilosti, a to především pravidelnými návštěvami dítěte a pohovory s ním. Pokud se taková příprava z jakýchkoli důvodů nedaří zajišťovat jinými subjekty (konkrétní zaměstnanec zařízení pro výkon ústavní výchovy, pracovník pro volnočasové aktivity, kontaktní pracovník nízkoprahového zařízení, náhradní rodič apod.), věnuje se potřebným tématům s dítětem přímo koordinátor případu, tj. klíčový referent SPOD. ➤ Jedná se zejména o témata: volba povolání, další profesní vzdělávání, zaměstnání, příspěvky a sociální dávky, bydlení, vedení domácnosti, hospodaření s vlastními financemi, partnerské vztahy, sexualita. ➤ Na základě vyhodnocení klíčového referenta SPOD, pracovníků zařízení pro výkon ústavní výchovy a dítěte, bude individuálně posouzeno, zda k jednání bude přizván také pracovník oddělení sociálních věcí (dále jen OSV) Odboru sociálního Magistrátu města Karviné (kurátor pro dospělé nebo sociální pracovník), který může být dítěti nápomocen v otázce řešení bydlení, vyřizování sociálních dávek, zaměstnanosti, a to nejméně 3 měsíce před dosažením zletilosti. K tomuto tématu je vypracován OSV leták - viz příloha č. 22 standardů. ➤ Pokud klíčový referent SPOD vyhodnotí přítomnost pracovníka OSV jako nezbytnou při jednání s nezletilým dítětem, bude k jednání přizván. Takové jednání může probíhat v zařízení pro výkon ústavní výchovy, v domácnosti klienta, u doprovázející organizaci nebo na pracovišti OSPOD. ➤ Ve všech případech postupují referenti SPOD dle vypracovaného IPODu.

HURÁ DO ŽIVOTA

Kontaktuj sociálního pracovníka, popř. sociálního kurátora pro dospělé Magistrátu města Karviné, Odboru sociálního, oddělení sociálních věcí na ulici Karola Šliwky 219 v Karviné-Fryštátě, který Ti může pomoci:

- **při zařazení do evidence uchazečů o zaměstnání na ÚP**
 - dojednat schůzku s pracovníci ÚP
 - vyplnit tiskopisy a formuláře žádostí
- **v případě, že studuješ**
 - vyřídit a uplatnit výživné
- **se získáním finančních prostředků na živobytí a bydlení**
 - podat žádosti o dávky hmotné nouze
 - podat žádosti o přídavek na dítě u studujících
- **zprostředkovat bydlení**
 - podat informace o možnostech bydlení (nájem, podnájem)
 - domy na půli cesty
 - ubytovny
- **při vyřizování osobních záležitostí**
 - vše, co nebylo uvedeno výše

Hlavně nezapomeň!!! Všechny potřebné doklady (OP, doklad o ukončení studia a všechny doklady při ukončení pobytu v Domově) nevyhazuj – budeš je potřebovat ☺.

Kontakty:

p. Hrabcová Helena
(sociální kurátor pro dospělé)

tel.: 596 387 337

e-mail:

helena.hrabcova@karvina.cz

p. Jana Valouchová
(sociální pracovnice)

tel.: 596 387 382

e-mail:

jana.valouchova@karvina.cz

p. Wiesława Fukalová
(metodik sociální práce)

tel.: 596 387 353

e-mail:

wieslawa.fukalova@karvina.cz

